

VÝBĚR Z ČS!

ČTENÁŘSKÉ

SAMOOSLUHY

1985

~~1~~

[1 č. / 85]

č. 2 / 85 ?

O B S A H :

Poznámky k ruskému a čínskému létu 1985
na začátku podzimu

1

Václav B e n ě a
Znovu křesťanství a politika

24

P o z n á m k y k r u s k é m u a č í n s k é m u
l é t u 1 9 8 5 n a z a č á t k u p o d z i m u

Velký bratr se vždycky dost urážel, když zaslechl známý aforismus o národě, který má sice dlouhou minulost, ale krátkou historií. Slevíme-li z plnokrevnějšího pojetí dějinného vývoje na dramatický boj o politickou moc, musíme uznat, že MSG (Michal Sergejevič Gorbačov) je pilný muž. Po půl roce vlády se dá soudit, že ví co chce, i když veřejnost zatím pouze spekuluje co MSG vlastně chce. Koncem června, začátkem července došlo v Kremlu k prudké srážce. V jejím pozadí byla koncepce vnitřního vývoje. Měla formu "čechardy". To je termín pro "škatule hejbejte se" ještě z carských dob. Za Džugašviliho se říkalo "krvavá čecharda". MSG je pro čistky a kádrové přesuny v celkem humánní formě. Příbuzní sesazených smějí jezdit do ciziny, zhroucený Romanov (sesazený posledního června) požívá nadále výhody "péče o staré soudruhy" na nejvyšší úrovni. Když byl před třemi roky v listopadu 1982 po Brežněvově smrti a dva týdny po převzetí moci Andropovem likvidován Kirilenko, nezacházelo se s ním tak hezky jako nyní s Romanovem.

Gromyko těžce nese své titulární povýšení, tím spíš, že si jeho nástupce v MIDu (ministerstvu zahraničí) vede velmi zručně. Pro Šavarčnadzeho se už ujala přezdívka Šiva. Mluvená ruština je velmi nešbalá na jasné vyslovování samohlásek, takže to zní jako Ševa. Těžko soudit, může-li proto za tuto zkratku ruská vášeň pro zkratky nebo zvyk (šodatečného) dotyčného spínat ruce dlaněmi k sobě, jak je zvykem v Indii.

V prvním kvartálu své vlády nasadil MSG ďábelské tempo v propagaci, hlásající novou éru: éru efektivnosti, konce byrokratismu (a zbytečných byrokratů), éru, v níž se nebude zanedbávat materiální stimulace práce, ale v níž se taky nepopustí uzda "anarchii tržního systému".

Pracovní tempo MSG je obdivuhodné a schopnost zabývat se současně celým rejstříkem rozpracovaných otázek už samo o sobě vede k infarktovému stavu dříve tak pohodlných vysokých činitelů, hýbajících pověstnými převodovými pákami. Ale Gorbačov také projevuje, zřejmě pod tlakem reálného hodnocení stavu sovětské společnosti, silnou netrpělivost. To vede k chybám a unáhlenosti. (Jak si ne-

vzpomenout na jeho zlostná gesta nespokojenosti, když káral u kremelské stěny za mausoleem neschopné organizátory Černěnko pohřbu; jak si nepřipomenout, že Černěnko - pouhou čtvrt hodinu pochovaný - už byl připraven o poslední poctu, neboť místo smuteční vojenské přehlídky přišel k obecnému překvapení normální veselý parademarš k počtě nového velesoudruha. Než došlo k osobnímu jednání J.F. Kennedyho s Chruščovem, tým psychologů promítl americkému prezidentu několikahodinový filmový sestřih veřejného vystupování Nikity Sergejeviče. Až budou poradci připravovat Regana stejným způsobem na to, koho bude mít před sebou při jednání s MSG, zajisté tam nebudou chybět zmíněné výmluvné záběry z televizního přenosu pohřbu Černěnka.)

Koncem června způsobila netrpělivost MSG, že si dost dobře nepřipravil úder proti Tichonovovi. O čtvrt století starší premiér než Míša Gorbačov odmítl odstoupit, i když věděl, že ve své funkci se 27. sjezdu KSSS už nedočká (a to přesto, že na oficiálně vyhlášeném pořadu sjezdu bylo jednání byl vyhlášen jako druhý hlavní referent). Proč to Tichonov udělal? Zřejmě víc ze strachu, že odchod do penze bývá spojen se společenským propadnutím do vakua (a co si počne rodina?!), než že by ve svém stáří tolik lpěl na řízení vládních záležitostí. Když však měl na očích formální uctivost a pocty pro Romanova, který - zřejmě na přímý příkaz MSG - nesmí být nijak šikanován a kritizován - Tichonov resignoval. Jeho sentimentální dopis na rozloučenou opakovaně čtený v moskevském rozhlasu má veřejnost ujistit, že nejde o upadnutí do nemilosti, které už od jara postihlo tolik soudruhů. Nikomu z "kremelinologů" však nemohlo ujít, že hlavní ostrost organizačních výtek v projevech Gorbačova byla mířena proti Radě ministrů jako "topornému řídicímu nástroji strany". Vysoce postavení referenti ÚV KSSS, kteří už celé týdny jezdí po celé SSSR aby "pomohli připravit stranu" na sjezd - čili, aby zabezpečili pro MSG patřičnou skladbu nového Ústředního výboru - vykládají jako katechetové o Gorbačovově leninském stylu. V těchto projevech samozřejmě unifikovaných byla zajímavost. Zdůrazňovali, že Lenin řídil bezprostřední agendu Rady lidových komisařů. Lenin byl jak šéfem strany, tak vlády. Dalo se z toho soudit, že MSG by preferoval sloučení stranické vrcholné funkce s funkcí předsedy vlády než - jak se soudilo

dřív - sloučení "genseka" a "presidenta". V dubnu však sliboval křeslo premiéra Vorotnikovovi, který teprve pár let šéfuje vládou RSFSR (a který se teprve rok po Brežněvově smrti - 7. listopadu 1983 poprvé objevil při parádě na Leninově mausoleu). Zároveň však letos v dubnu - necelý měsíc po převzetí funkce generálního tajemníka strany jako prvního svého spojence prosadil do funkce člena politbyra Nikolaje Ryžkova. Přitom ještě před pěti lety nebyl Ryžkov ani členem ústředního výboru strany. Gorbačov, Vorotnikov a Ryžkov začali v době, kdy přišel k moci Andropov, vypracovávat jádro reform. Gorbačov jako muž, kterého Andropov připravoval coby následníka trůnu, Vorotnikov měl na starosti změny infrastruktury průmyslu Ruské federace a Ryžkov účinkoval v tomto seskupení jako vedoucí oddělení ekonomiky ÚV KSSS - tedy jako praktický patron nad předsedou vlády. Ryžkova kariéra je pozoruhodná tím jak dlouho byla "nepartijní". Jeho žebřík vzestupu měl příčky z profesionální odbornosti.

Nyní, v 56 letech, se stal ministerským předsedou. Je to trochu překvapení a pravděpodobně kompromis. Vorotnikov toto místo nezískal a Gorbačov zatím ucouvl. Potřeboval odstoupení Tichonova začátkem července na zasedání Nejvyššího sovětu. Ne teď, když se mu kupí na stole mezinárodní problémy a taky spousta problémů nečekaných a nepředvídatelných. Mezi ně patří především krize ve vedení KGB v souvislosti s řadou útěků velmistřů špionáže na západ (Jurčenko, Bochan, Gordievskij a bůhví kdo ještě). K těmto otázkám se vrátíme později.

Ze zpráv o sporech ve vedení se v posledních třech týdnech ukázala jako pravdivá zpráva o tom, že Vorotnikov kritizoval "nejasnost koncepce organizační restrukturalizace". Řečeno česky - Vorotnikovovi se některé kádrové změny prostě nelíbily. Ryžkov naproti tomu tvrdí, že "všechno jde jak má jít". Jelcin, nový tajemník ÚV KSSS, slibuje veřejnosti "důrazný posun v infrastruktuře celého národního hospodářství ve prospěch mnohem vyšší výroby kvalitního spotřebního zboží a sféry všemožných služeb pro obyvatelstvo".

Gorbačov chtěl přijít s velkým, lákavým programem výroby spotřebního zboží až do konce roku, ale po signálech o upadající náladě mezi obyvatelstvem, byl tento termín rychle zkrácen. MSG se tedy dozvěděl dost rychle, že "muž z ulice se zlobí" - a taky na to rychle

reagoval. Nejenže noviny přinesly usnesení nejvyšších orgánů, že má být víc bot, šatů, atd. ale vzápětí začala i nebývalá kampaň - ventil pro nespokojenost. Nelze přece celé měsíce podporovat kampaň kritiky a očekávat, že to lidi uspokojí samo sebou. Moskevská televize zavedla program "Problémy, hledání, řešení", který se vysílá přímo. Divák může volat do studia (telefony 215-39-65, 181-45-90 + osm dalších čísel) a rovnou obtěžovat ministry otázkou proč není to a to nebo proč se trpí to a ono. Na sovětské poměry nebývalá možnost velké kritiky prostřednictvím anonymního telefonu. Proč se muž z ulice zlobí? První opojení z toho, že se zlá hospodářská a sociální situace může nazývat pravým jménem, už vyprchala. Žádá se rychlá náprava, která si ovšem bude dávat na čas. Rychle vykvetlá popularita Gorbačeva (je to fešák, mluví kultivovaně, říká pravdu, ví co si myslíme), začala zase padat dolů. Vysoce postavení odpůrci Gorbačeva frustrační pocity s potěšením živí, parazitní partajní byrokracie šíří pověsti, že se MSG bojí stentátu a dává dvakrát prohlížet letadlo, kterým má cestovat. Hlas lidu se prezentuje takto: "Chlast nám vzal (proč jsi mu, bože, nedal lepší ledviny?!), disciplínu chce zavádět jako řemen, ale pro koho? - proti okresním papalášům bude nakonec stejně bezmocný. Co slibuje? Výrobu levnějších automobilů - kdo si je může koupit? Zdražovat se bude stejně, všichni "spojenci" už zdražili nejednou, SSSR do nich všechno cpe, v Afganistánu nás mordují a my děláme bububu na Ameriku..."

Zvlášť znepokojivé jistě bylo, že se tyto hlasy začaly ozývat stále silněji a že se na nich mnohem víc než dřív podílí mládež. Bylo nutné rychle slevit z programu, podle něhož se včerejší alkoholíci musí stát zítřejšími stachanovci. A přijít dřív s programem spotřebního zboží. Nejdřív MSG korigoval obavy, že bude k 7. listopadu či k Novému roku zavedena prohibice. Při pobytu v Tumeni (bylo to v televizi, tisk se o tom nezmínil), přerušil projev - diskusní příspěvek jedné vzorné pracovnice, horlící proti chlastu a pochválil snahu Sibiřanů neopíjet se do němoty. A zároveň podotkl, že "suchý zákon" se neosvědčil nikde na zeměkouli, takže by bylo zbytečné to zkoušet v SSSR. Ale radostný život si lidé musí vytvořit bez vodky.

Určitě se mu už doneslo, že mu říkají "limonádová slibotechna"

(= chlebněkvasnýj oběščátěl). Řadu let se plánuje sovětská úroda obilí na 230 milionů tun. V posledních šesti letech však vždycky 40 až 50 milionů tun chybělo. Proto si MSG v Celinogradu povzděchl: aspoň 200 milionů jako minimum kdybychom sklídili! Nedořekl: dalo by se nakoupit víc spotřebního zboží, které začíná být bezmála strategickou důležitostí.

Gorbačev také propásl vhodnou příležitost (nebo spíše časové období), aby si získal větší sympatie inteligence. Ta považuje jeho korekce národohospodářského vývoje za věc mocensko-ambiciozní, motivovanou víc strachem z prohlubujícího se zaostávání za západem, a méně obavami o blahu národa. Nebo chce Gorbačev nějaké "gesto myšlenkového liberalismu" načasovat před cestou do Francie či do Ženevy? Tomu v kruzích sovětských intelektuálů věří málokdo. Se skeptici se pohlíží i na jeho plány na "efektivní vládu". Zatím se ví, že větší koncentrace moci nemá znamenat beschrátější centrální aparát. MSG se svým užším kruhem (stará garda jim říká "novokřtění leninisté" - čímž se myslí vedle Gorbačeva, Ryžkova, také Alijev, Ligačov, Jelicin, Zajkov) dává najevo, že chce řídit společný vývoj pomocí principů, nikoliv detailních direktiv. Dává to najevo řadou teoretických článků, psaných na jeho popud a podepsovaných doktory ekonomie, sociologie, akademiky, celými vědeckými kolektivy. Vylézá z toho neučesný kompromis. Je méně DD (detailních direktiv), ale stále je jich dost. A přibývá PP (problematických principů), proti nimž vystoupil v dubnu Romanov při svém exposé v politbyru, jež se ukázalo jako jeho poslední. Spory za zavřenými dveřmi prohrál rychle. Tři týdny před jeho rezignací přišly zprávy jeho "špatném zdravotním stavu", o týden později se tvrdilo, že je na "protialkoholní léčbě" (více pravdy bude na tom, že hlasoval proti drastické formě protialkoholní kampaně) - a konečně 1.7.1985 oficiální tisk oznámil, že se z něho stal dobrovolný penzista. V Romanovovi ubyl v sovětském vedení jak člen politbyra, tak tajemník ÚV KSSS. Tím se v sekretariátu ÚV nová sestava tajemníků definitivně přesunula na bázi "novokřtěnců". Vedle Ryžkova a Ligačova, které Gorbačev dostal už sedmý týden po nástupu k moci do nejužšího vedení (politbyra), přišli do sekretariátu ÚV jako noví tajemníci Zajkov (inženýr ekonom a bývalý leningradský starosta), a Jelcin, stejně starý jako Gorbačev (ročník 1931), bývalý první tajemník Sverdlovské oblasti, kapitán uralského průmyslu a člověk "delikátně bezohledný". Jelcinovi se přikládá celý rejstřík nápadů jak

osladit sesazeným odchod do penze: výroba obřích bonboniér pro paničky bývalých mocipánů, ručně vyráběné a mistrně zdobené lůvecké pušky, šavle a umělecké "pistole". Říká se, že když posílal do penze různé zasloužilé blbce na Urale, že se mu to velice osvědčilo. Jaký to pokrok! Začátkem září otiskla "Pravda" poetickou reportáž o Soloveckých ostrovech za polárním kruhem v Bílém moři, jejichž krásou jsou nadšeny četné turistické výpravy. (Tady byl celá desetiletí nejstrašnější koncentrák světa. Už byl zrušen. Teď se sem dá jezdit na dovolenou. Odcházející partajní elitní sesazence už nemusí děsit pojem "Soloveckij archipelag". Zůstane jen refrén slavné Galičovy "blatné" písničky, která se ptá, kolik mershálů přišlo do kompostu v Solovkách.) Je to dobře napsaná cestopisná črta - ale farizejská. Ani slovem se nezmiňuje o strašné minulosti. To proto, že Sovětský svaz se s ní ještě nevyrovnal. Kolik let ještě uběhne, než k takovým vyrovnáním s minulostí bude připraven? Je to vůbec možné bez obrovského morálního a politického zemětřesení? Může jít společenský pokrok kupředu jen po jedné noze - ekonomické? Není to donkichotovská snaha?

Současný vývoj neustále vnucuje porovnávání událostí v SSSR a v Číně. Obě země - obrovské kolosy - teď hlásají "modernizaci plnou parou". V obou státech probíhá generační a programová směna vedoucích kádrů. V SSSR i v ČLR se mluví o historickém významu reformem. Ale v Číně jde o přeměny mnohem hlubší, mají mnohem humánnější podklad. Čína velmi otevřeně hovoří o chybách dogmatické a levičácké minulosti, které stály miliony obětí. V Moskvě dříve nebyli rehabilitováni ani vedoucí statistického úřadu, které dal Stalin zastřelit za výsledky soupisu obyvatel v roce 1939. Vždyť se z tohoto sčítání dalo snadno zjistit kolik milionů lidí zahynulo díky kolektivizaci, dokonce kolik milionů dětí přišlo na venkově o život při hladomorech za výstavby socialismu na vesnici. Kdy se k tomu SSSR přizná? A kdy z toho vyvodí důsledky?

V ČLR triumfuje film "Sněhová bouře" (natočený podle stejnojmenného románu Liang Xiaoshenga). Děj je prostý - s motivací, která je velmi dobře pochopitelná v kterékoli socialistické zemi: sociálně nežádoucí živel - v tomto případě dívka z rodiny intelektuálů - musela jít daleko od domova pracovat do komuny, což jí stálo

Život. Podobný osud potkal tisíce mladých lidí v letech "kulturní revoluce". Čína o tom otevřeně mluví. Román i film si vysloužily umělecké ceny. Čína dělá svou reformu v mnohem otevřenějším ovzduší a proto jde kupředu rychleji. I o chybách, k nimž při reformách dochází, se mluví otevřeně a z různých ideových pozic. Čen Jun, pokládáný mnohými za dogmatika a levičáka, může tepat "příliš velký buržoasní vliv ze západu", ale nezdá se, že by jeho skupina mohla vrátit vývoj do starých kolejí.

Vládce Číny Deng Xiaoping hlásá, že z hřbetu národa je nutné setřást statisíce zbytečných byrokratů a dosáhnout efektivního stavu řízení země. (Tohle Gorbačov nikdy nahlas neřekne, i když si to myslí - a každý sovětský ouřada to cítí až v morku kostí. Brzy se už dostaneme k tomu jaké maximálně ostré kritické výroky MSG považuje za současné situace patřičné pro sovětskou veřejnost.)

Efektivní administrativa má ovšem své obecné zákonitosti. To vláda v Pekingu uznala a začala konzultovat s profesionály. Před měsícem byl v Pekingu uspořádán seminář OSN za účasti zástupců ze 14 zemí světa na téma: jak zlepšit práci vlády. Podtituly tématu: vztah mezi politikou a byrokracií; odpovědnost vládních úředníků a právní normy, které s tím souvisejí. Čínské listy napsaly doslova (a nezdá se, že by to bylo přehnané tvrzení): "ČLR je právě největším největší vládní reorganizace na světě. Jde o masovou přestavbu vedení státu odshora až dolů."

Čína mluví o čtyřech oblastech změn (v administrativě), kterým přikládá mimořádnou důležitost. Zde jsou:

I. kádrové omlazení. V jeho důsledku přišlo jen v minulém roce na vedoucí místa státní správy 190.000 mladších lidí - od okresu výš. Z nových funkcionářů má 60% vysokoškolské nebo středoškolské vzdělání. Vedení provincií omládl o šest až osm let. V ústředních úřadech je věk vedoucích kolem padesátky.

II. průběžné zvyšování kvalifikace administrativních kádrů. Existuje 1.850 universit a speciálních středních škol a 8.700 standardních škol pro administrativní kádry. Celkem tu při práci studuje půl druhého milionu lidí. Stejně množství kádrových pracovníků dělá dálkové kurzy. Další dva miliony chodí do krátkodobých kurzů v nejrůznějších oborech jako "právc", "hospodářství", "japonský způsob řízení podniků", "sociologie" atd.

Obrovské popularity dosahuje televizní univerzita pro kádry, už proto, že veřejnost "kontroluje" jak se rozchází teorie a praxe. Číňané jsou učenliví a fascinuje je vzestup Japonska. Proto se učí japonsky několik desítek milionů Číňanů. Anglicky se učí podle střídmého odhadu 35 až 40 milionů. Zřízením ZEZ (Zvláštní ekonomické zóny), kterých je dnes 14 a které představuje hospodářskou páteř čínského modernizačního úsilí, se silně stimulovala snaha zvládnout cizí jazyky. Za doby existence Číny (Čínské lidové republiky) se vrátilo ze studií v cizině domů 15.000 čínských doktorů a inženýrů. Peking o nich mluví jako o největším kapitálu v čínské vědě, edukaci a technologii. V současné době studuje v USA, Japonsku, NSR, Anglii, Francii, Holanďsku, Švédsku 37.000 Číňanů, kteří už při odjezdu do ciziny měli v kapse nejméně jeden doktorát. Počet těch, kteří se po skončení studia nevracejí domů, je nepatrný. Čínská inteligence je velice vlastenecká a nyní zdůrazňovaný princip "vybavit vědce, technika a učitele silnou sociální pozicí a pravomocí" zajisté toto vlastenectví posílí. Evropan si snad ani neuvědomí o jak revoluční princip jde. Chce to aspoň chvílku zamyšlení nad tím, jak drastické bylo pronásledování intelektuálů za desetiletí kulturní revoluce (1966-76), kdy celé hodiny museli na ulici nosit mosky démonů zla a lézt po kolenou kolem soch nebo portrétů MAA. Čínské pogromy na intelektuály měly skoro mystickou podobnost s ruskými pogromy na židy. Je těžké tyto sverze pochopit, těžší je je překonat. Letos v létě si pekingský sociologický časopis (Šueši Ju Jandžiu) postěžoval, že ... "skutečný intelektuál nemá dosud žádnou solidní společenskou pozici a je stále přezírán. Tento historický sociální přízrak dodnes děsí současnou Čínu a škodí jí".

III. decentralizace kádrové pravomoci. Stále se rozšiřuje. Ústřední vládě předala právo jmenovat dvě třetiny kádrů provinčním vládám a část nomenklaturních pravidel omezila či zcela zrušila. V hospodářské sféře šla ještě dál. Ředitelé továren si nyní mohou vybírat vlastní kádry pro vedení závodů a i se rozhodnout jaký má být mzdový a pobídkový systém. Z teoretiků se nikdo netají, že neúspěchy sovětského centrálního plánování a řízení posloužily při zásadních úvahách jako dobrý odstrašující model.

V nižších administrativních člancích se začíná v široké míře

uplatňovat "smluvně-volební systém. Před třemi lety to byla záležející novinka. Dnes je to skoro samozřejmost. Mladší lidé podstoupí konkurs, v němž prokazují své znalosti a schopnosti. To je podkladem pro jejich volbu do funkce. Při nástupu podepisují kontrakt, který vymezuje jejich veřejnou povinnost a také pravomoci.

IV. změnění zásady "neopustit vládní židli před smrtí".

Už v roce 1982 byly vydány dva dokumenty, žádající přestárlé autority, aby šly do penze. Nyní to svou rezignací na místo ve stranickém vedení podpořila také vdova po Čou Enlajovi. Rudé právo (18.9., 24.9. a 27.9.) kratičkými zprávami chce vnitřit dojem, že jde jen o určitou částku. Ve skutečnosti po výzvě z roku 1982 odešel do důchodu celý jeden milion funkcionářů strany a další dva miliony ještě odejdou (do konce roku 1986). Směna vůdčí generace se veřejně připravovala od podzimu minulého roku. Deng Xiaoping (náš tisk ho píše Teng Siao-pching) samozřejmě vázal kádrové změny na prosezení své politicko-hospodářské koncepce, dokonce se dá říci na své pojetí moderního dějinného vývoje v globálním měřítku. Od října 1984, kdy rezoluce ÚV KS Číny nejúplněji a nejargumentovaněji stanovila zásady hospodářských reforem, stal se souhlas s těmito zásadami legitimací ke kariéře.

Mění-li se kurs v SSSR, cituje se k tomu vhodná pasáž z Lenina. Mění-li se v Číně, doprovází to květnatý aforismus nebo ššpoň nový terminologický lampion. Teď se mluví o "třech ešalonech vedoucích kádrů". Co je to první ešalon? Sem patří jen veteráni revoluce - Deng Xiaoping, Li Xiannian, Peng Zhen. Druhý ešalon představují ti "kteří nesou břímě každodenní práce - předseda vlády a generální tajemník strany - Zhao Ziyang a Hu Yaobang". Avšak i druhý ešalon má na skráních šediny a proto, podle srpnového vysílání pekingského rozhlasu "je třeba uvést do života třetí ešalon těch, kteří povedou Čínu. Stranická konference v září 1985 zvolí nové mladé vůdce do Ústředního výboru strany, do politbyra a sekretariátu ÚV.

Tvůrce základů moderní Číny Deng Xiaoping potvrzuje neortodoxnost svého myšlení slovy : "Ať vládnou charaktemi a schopní lidé. Hledejme novou krev všude, nejen v politických kruzích, jak tomu bylo v minulosti".

Cesta ke kariéře je otevřena na široké frontě. Vyžadují se pře-

devším profesionální znalosti na každém konkrétním úseku. Možnost profesionální veřejné kontroly je "ledoborcem, který roztává tlusté kry korupce" a samozřejmě spoustu dalších hříchů veřejných činitelů. Zásadně jen tři typy osob mají výslovný zákaz zaujímat veřejný úřad:

- a) "nohleři" Lin Biao a Maovy vdovy Jian Qing a "kondotiéři" kulturní revoluce 1966-76
- b) ideoví frakcionáři
- c) rudí gardisté - ničitelé hodnot, kteří bili, zabíjeli, týrali a ponižovali jiné v tomto strašném desetiletí.

V Moskvě v kruzích reformátorů, kteří by taky rádi uspořádali u sebe seminář OSN o zlepšení práce vlády, kdyby se to nepovažovalo za hanbu pro "nejlepší ze všech možných světů" (což skoro automaticky vylučuje, aby byl někdo moudřejší a mohl radit), byl slyšet povzdech: To se to Číňanům dělá nová politika, když Mao svou kulturní revolucí rozmetl starou partajní byrokracii.

Něco na tom je. Nesporně. Ostatně po smrti Stalina měl Chruščov podobnou šanci ke zlomení vlivu statisícové masy partajní byrokracie, této oblučně přespočetné a nevykonné nomenklaturní hydry. Je to historický Taxisův příkop socialismu a Gorbačev si sedlá koně s dvacetiletým zpožděním. Vraťme se k jeho současným problémům. Z členů vrcholového esalonu moci mu stojí v cestě - ne snad personálně, ale tím, že vždycky držel ruku nad arogantními mocipány z Kazachstanu - Kunajev. Je to první tajemník kazašských komunistů, s čímž je spojená systemizace prebendy člena politbyra ÚV KSSS. Dinmucharmed Achmedovič Kunajev (narozen 1912) má doktorát technických věd. Kdysi si vysloužil přezdívku "moskevský zlatokop". V době, kdy Mišovi Gorbačevovi bylo teprve pět let (tedy v roce 1936) Kunajev už vychodil moskevský institut barevných kovů a zlata. Profesori se ho báli pro jeho výborný postřeh a paměť, což se netýkalo kyzů nebo uranových tajemnitů z geologických hlubin Kazachstanu. MBG s Kunajevem dosud vycházel dobře, bez osobních konfliktů, ale na Kunajeva musela dopadnout příliš velká část ostudy, když v minulých týdnech došlo k likvidaci mnohých "žake" a "make". To jsou starodávne kazašské uctivé tituly pro vrchnost čili pro místní stranické a státní lordy. Čistka v třinárodnostním Kazachstanu (čímž je myšleno, že tu vedle kazašského obyvatelstva pře-

vládá především živel ruský a ukrajinský - kvantitativně i co do sociálního postavení) postihla především Kazachy a jiné Kirgizské Turkmény. Skandály s tím spojené, patří k vrcholům osobní hanby, jakou vysokí státní a stranačtí činitelé zatím zakusili. Jde o první tajemníky oblastí, starosty a ředitele sovchozů a jiných podniků. Stavěli si lovecké zámečky za státní peníze, doplňované rozkošemi všeho druhu. Přišli před soud, zločiny byly zveřejněny v místním tisku, osobní a prakticky rodinný majetek byl zabaven a propadl státu. A taky byli vyloučeni ze strany, což je vrchol, vlastně pravý opak vrcholu. Může to Kunajev přežít? Vždyť křeslo 1. tajemníka Komunistické strany Kazachstanu obsadil ještě za Chruščova (1960), kterého pomáhal Suslovovi a Brežněvovi strhnout, neboť N.S. Chruščov se na něho zlobil, že se v Kazachstanu nerodí pšenice, protože v letech 1962-1964 se Kunajev ocitl v relativní nemilosti. Po pádu Chruščova (říjen 1964) trvalo jen pár týdnů a Kunajev byl zase 1. tajemníkem v patnáctimilionovém Kazachstanu, v němž žije 41% Rusů, 36% Kazachů a 7% Ukrajinců. To mu vydrželo až do gorbačevových dob.

Z ostatních veteránů ve vedení může mít MSG radost. Lidé jako Rusakov, Ponomarev, Grišin vycouvali z očividně konzervativních pozic. Formy odporu proti reformám dostaly mnohem skrytější charakter.

Gromyko se rychle propadá do úřadu titulární hlavy státu jako do obrovské kádě s medailemi a řády. Filně je rozdává dojičkám a svářečům a semtam i cizím potentátům. Jako předseda presidia Nejvyššího Sovětu má zaručeno privilegium, že po smrti nebude zazděn do kremelské stěny. Má právo na rakev pod trávíkem hned za mausoleem Vladimíra Iljiče, včetně vlastního bronzového poprsí.

Světový údiv nad tím, že novým sovětským ministrem zahraničí se stal bývalý gruzínský ministr vnitra a teoretik kontrašpionáže Eduard Amvrosijevič Ševarnadze, už pominul. Jeho hlavní kvalitou je vysoká úroveň teoretických úvah. Je to pronikavý sociolog a psycholog. Je-li na jeho jmenování do čela sovětské zahraniční politiky něco zvlášť pozoruhodného, pak je to skutečnost, že Gorbačov má tendenci obklopovat se lidmi, kteří jistě nejsou méně inteligentní než on sám. MSG zřejmě nebude uplatňovat téměř zlaté pravidlo kádrové politiky socialismu "ať mám kolem sebe třeba blbce, jen když to bude sloužit ke stabilitě mého postavení". Což ovšem

víc vypovídá o Gorbačevovi, než o tři roky starším (ročník 1928) Šavardnadzem.

Šiva a MSG se spřátelili jako ideoví spojenci, když zjistili, že oba stejně vehementně horují pro modernizaci a že mají také stejné názory na ty překážky, které modernímu vývoji SSSR stojí v cestě. Jednou (a možná, že víckrát) se sešli jen ve třech na dáče Andropova, kam byl zván málokdo. Šiva byl prakticky první z vysokých sovětských činitelů, který už v roce 1979 začal bít na poplach v souvislosti s měnícím se kurzem Číny k modernizaci. V roce 1980 (to už byl MSG dva roky tajemníkem ÚV KSSS a v říjnu se pak stal i členem politbyra) Šiva přišel s "kavkazským memorandem". Byl to obsáhlý souhrn expertíz a námětů jak získat ze světa mnohem víc průmyslové a vojenské techniky. Tento projekt nadchnul "bojovného dědka" Alexandrova, který v polovině sedmdesátých let nahradil matematika Keldyšě (jako prezident Akademie věd), odkopnutého, protože nepředvídal fantastickou úlohu počítačů a mikroelektroniky (Keldyš jako "Hlavní teoretik kosmonautiky" příliš zanedbal některé vojenské aspekty a nechtěl úmyslně rozpracovávat či prostě považoval za plýtvání široké plány ruské verze "hvězdných válek"; ruská verze "hvězdných válek" vznikla v roce 1970 jako zuřivá reakce na přistávání prvních Apollo na Měsíci, ale to už by, byla jiná kapitola).

Skoro 83 letý prezident Akademie (narozen 13.2.1903) je ultrakonzervativní v sociálních koncepcích a ultramodernista ve věcech výzbroje sovětské armády. Jako doktor fyz-mat. věd je "živou historií" sovětského atomového zbrojení. Jeho zuřivá nenávisť k Sacharovovi má zřejmě podíl na krutém zacházení s tímto laureátem Nobelovy ceny míru a hlavně o jeho úsudek se opírá oficiální názor, že Sacharov příliš mnoho ví a proto nesmí nikdy odjet ze SSSR. Ještě horší je, že Alexandrov považuje nukleární zbrojení a válku za myslitelnou a dokonce vyhratelnou. Alexandrov ještě než převzal od Keldyšě v roce 1975 žezlo akademického prezidenta už trval na tom, že dlouhodobé zbrojní projekty a vývoj jednotlivých zbraní (to čemu západ říká "sophisticated weapons") se musí rozpracovávat a provádět bez ohledu na vývoj mezinárodní situace a mezinárodního vyjednávání. Západní vývoj vojenské techniky není plynulý, podléhá poryvům v závislosti na vývoji mezinárodních vztahů. Toho bylo

třeba se vyvarovat - podle Alexandrova - a SSSR se toho taky důsledně přidržuje. Odejde-li "bojovný dědek" ze scény, nebude to proto, že je příliš válečnický, ale protože se už biologicky opotřeboval. Pro ruské jestřáby to bude každopádně rána, zuřivějšího hlasatele sovětského imperialismu s vysokým vědeckým vzděláním těžko hledat.

Je pravděpodobné, že Ševardnadze konzultoval své "kavkazské memorandum" s Alexandrovem ještě než dostalo definitivní podobu. "Bojovný dědek" totiž vždycky hýří připomínkami od zásadních až po triviální - a tento dokument, když se objevil v Moskvě, chválil bez výhrad. Dá se tedy soudit, že ho předem znal. Nešlo přitom o nic menšího než programový dokument, jehož jedna část byla kvalifikovanou expertízou, co má sovětská špionáž ve světě ukrást. Brežněv a Gromyka toto memorandum pobouřilo. Nikoliv podstatou svého obsahu, nýbrž proto, že to brali jako nepřímou kritiku typu "koukejme, co v Kremle nedomysleli a zanedbali". Brežněv to oplatil veřejnou kritikou gruzínských komunistů na plenárním zasedání ÚV KSSS v červnu 1980. Slíznu to i Alijev ze sousedního Azerbajdžanu a šéf arménských komunistů Demirčjan. Od té doby existuje mezi Alijevem a Ševardnadzem něco jako vzájemné krytí zad.

Další důležitou kvalifikační předností Šivy je důkladná znalost Blízkého východu, tedy "sousední jižní oblasti". Jako gruzínský ministr vnitra a ve všech dalších funkcích se musel mnohokrát zabývat otázkami "jižního směru". Asi se to neobešlo bez úvah o chybách Petra Velikého a Vissarionoviče Hrozného, kteří s armádami nedošli k Perskému zálivu. Šiva musel zajišťovat (nebo kontrolovat toto zajištění) výcviková střediska arabských, kurdských, tureckých, palestinských, jemenských "revolucionářů" čili profesionálů na převraty. V Bagdádu, Rijádu, Měkce, Karáčí, Dháce, Džakartě, Kábulu, Kataru, Mogadišu, Teheránu a desítky dalších iránských měst byli pověšeni jako vlastizrádci mnozí z těch, kteří poslouchali přednášky vážného i vtipného bělovlasého profesora Ševardnadzeho. Jen Chomejní dal za posledních pět let popravit před 50.000 lidí. Asi 7 až 8% z tohoto smutného počtu byli prosovětští komunisté.

Ševa zná dobře bibli, talmud i korán. Ví nejen na kolik desítek sekt a kast se dělí současný islám, ale má i přehled kde která sekta působí a zda by se tam dal "dodat" sovětsky vyškolený meuzzin. Když

jednou postihlo Persii zemětřesení s mnoha oběti na životech, byl to podnět pro nasazení sovětské residentury. Nepochybně - řečeno mimochodem - i nynější mexická tragédie poslouží sovětským a kubánským agentům jako znamenitý impuls. Kde najednou zemře mnoho lidí, tam se dá navázat na ztracený lidský život falešným pasem mnohem věrohodněji ve větším měřítku. Realita není tak naivní jako příběh "Bella Vista" z kapitána Zemana.

Ševardnadze jako diplomat SSSR číslo jedna sotva bude měnit infrastrukturu současného spektra sovětské diplomacie. Špionáž je v ní prvořadá a to v celé své strategické škále - od úsilí o detailní znalost všech choulostivých míst protivníka přes získání jeho životně důležitých tajemství až po organizaci diverze a teroru. Na druhém místě je politický nátlak (kombinovaný s koordinovaným s propagandou). Klasický příklad ze současnosti: ve stejnou chvíli kdy Ševardnadze seděl u Reagana v Oválném pokoji Bílého domu, akademik Arbatov (předseda sovětsko-americké společnosti) mluvil v moskevské televizi bezprostředně po svém návratu z USA. Urážky amerického prezidenta, které vyslovil, nebyly malé. Základní Reaganova argumentace o SSSR totiž - jak zjistili američtí novináři - (ve výkladu Georgije Arbatova, člena ÚV KSSS) se ryze zakládá na Goebbelsově brožuře o SSSR, přičemž sám Reagan vlastně nevěděl z čeho ty argumenty o Rusku jako "impériu zla" čerpal!!

Stupňující se válečná hysterie, emitovaná Moskvou v globálním měřítku - to je jev, na který se svět dívá s rostoucím úžasem a taky strachem už přes půl druhého roku. Co je v pozadí tohoto jevu? Odpověď - hypotéza - musí brát v úvahu politické, hospodářské a strategické faktory.

Po světové naftové krizi (1973) a zhroucení amerického sebevědomí v souvislosti s porážkou ve Vietnamu (1975) Moskva příliš optimisticky založila svou globální politiku na koncepci narůstající převahy. Problémy s okupací Afganistanu, s vietnamskou okupací Kambodže, s Polskem a jeho výjimečným stavem, s čínským obratem v politickém a hospodářském vývoji - všechny tyto a ještě další problémy měly teprve na Moskvu dolehnout. Koncepci převahy bylo snadnější nastolit než později přiznat, že šlo o hrubou chybu. Sovětská psychologie zejména v mocenských otázkách nesnese remízu, ambivalentnost; myslí v kategorii vítězství nebo porážka. S mysliteli tohoto typu se sotva

dá dojít ke kompromisům. Západ se nečekaně dobře vyrovnal s naftovými problémy - přišla revoluce nových úsporných technologií a i jiného technického myšlení globálního rozsahu. Amerika zase nabyla svého sebevědomí. Za to v sovětské sféře (domácí i satelitní) problémy neúměrně narostly. Afganistan nekapituloval. Afgánci nemají samázdat. Neumí vymyslet spoustu nádherně vtipných hesel, když se k nim nahrnou ruské tanky. Ale za to jsou nepokořitelní.

Moskevská koncepce narůstající převahy dostala ještě jednu strašnou trhlinu a to v oblasti vojenské koncepce. Sovětské velení přišlo s tvrdou politikou raket středního doletu v Evropě a nemínilo o tom jednat. Maršálové Petrov a Kulikov, generálové Ogarkov, Gribkov a Ivanovskij prostě realizovali určitou etapu své dynamické doktriny. Zbrojní průmysl rakety zplodil, bylo nutné je nasadit. Jinak by se blokovaly další plány modernizace ozbrojených sil. Co je však důležité: rakety středního doletu přišly ke slovu proto, že technologické potíže programu ruské verze hvězdných válek dohnal ruské vojenské teoretiky k názoru o neperspektivnosti a neefektivnosti. Přišel šok. USA sáhly pro protizbraň právě tam, kde Rusko za 15 let dosáhlo s obrovskými výdaji relativně málo. Snad jen akademik Nikolaj Basov, odborník přes lasery (dostal za ně Nobelovu cenu) zatím odvedl úctyhodné výsledky své práce pro budoucí laserová vojska.

Ve vojenské strategii mívají chyby v koncepci, špatný odhad technologického vývoje (který je nezadržitelný propagandistickým proklínáním) osudové následky. Tentokrát se, bohužel, hroutí jen jedna útočná koncepce. Proto ta zuřivost, když stále zřetelněji vychází najevo, že agresivita posledních let při nasazování raket středního doletu, byla chybou. Povšimněme si posunu v sovětské argumentaci. Rok 1983: Válka v kosmu je technologický nesmysl, vyhozené miliardy a biliony, je to nerealizovatelné šílenství. Rok 1984: Tato koncepce nikdy nemůže být 100% účinná, pár skulin se vždy najde - a jakou to pak má cenu? (Ach, bože, kdyby se dělaly vždycky jen stoprocentní zbraně, tak by dosud žádné nebyly.) 1985: SSSR ujišťuje, že najde adekvátní odpověď a nezůstane pozadu. Americká strategie "hvězdných válek" nebude mít m-onopol na kosmické zbraně!

Sovětská hysterická kampaň poslední doby připomíná řev hazardního hráče, který hrozně moc vsadil na tutovku, aby nakonec zjistil,

že soupeř, co měl prohrát, běží najině trati a má dost sil. Dá se takový závod zastavit a anulovat? To je otázka pro celou řadu příštích roků. A nedá se vyřešit bez vzájemné důvěry. Ale věřit Sovětskému svazu? Věří někdo v Československu, že SSSR dodrží smlouvu, podle níž tu má svoje vojska dočasně? ČSSR je spojencem SSSR. Oficiálně. Když SSSR nedodrží smlouvy (ponechme stranou za jakých okolností byla podepsána) se spojenci, jak mu má věřit někdo, že dodrží smlouvy s protivníky?!

Před 50 lety (přesně 1933) vyšla v NEW Yorku kniha historika Michaela Florinského "Světová revoluce a SSSR". Psal v ní: "Dřívější křižáci světové revoluce za každou cenu vyměnili nyní meče za stroje a strojní vybavení a už se víc spoléhají na výsledky své práce než na přímou akci, kterou by měl proletariát dosáhnout svého vrcholného triumfu."

J.F. Dulles o dvacet let později (přesněji 1956) řekl: "Sovětské vůdčové škrtají třicet let politiky, založené na násilí a nesnášenlivosti".

O jednu z nejhlubších analýz se pokusil Henry Kissinger. Napsal: "Ti, kteří docházeli k názoru, že se sovětská politika mění k lepšímu, zdůrazňovali dopad modernizace na SSSR. Tito politikové se většinou chtěli dostat do dobrých osobních vztahů se sovětskými vůdci a vytvořit atmosféru dobré vůle. Zmírnění napětí je žádoucí za každých okolností. Je ale studená válka věcí osobní zlovůle či má hlubší kořeny? Lze dosáhnout uvolnění tak, že se nejdřív zlepší atmosféra a pak už přijdou specifická urovnání? Nebo je uvolnění napětí spolehlivé jen když je od samého začátku vázáno na vyřešení významných problémů?" (H. Kissinger "The Troubled Partnership" str. 191.)

Kissinger místo odpovědí, které by byly provždy platné, vybírá k neustálému souběžnému hodnocení faktorů, které v sovětském systému pročukují válkychtivost či "pouhou" agresivitu, a také ty faktory, které stimulují možnost dohody. Na dva faktory, zcela oprávněně upozorňuje zvláště. Jde o ideologii, neníž je komunistický systém postaven a o kvality lidí, kteří se probíjeli do vůdčové pozice.

Kvality Gorbačeva se teprve začínají projevovat. A ideologie? Ta se právě předělává. Rychle a nakvap - jako lihovary na moštárny.

Předělává se pojetí ekonomiky, morálky, školství - i společenských ambicí. Vzniká nejedno hybridní vyznání tužeb různě motivovaných mocenských skupin. Dovolme si jeden další citát ze zmíněné knihy Henryho Kissingera, neboť nás musí přimět k ostražitosti a nutí nás ke sledování, zda současné "mírné" zacházení s Romanovem není svým způsobem předsjezdový trik:

"Změny v sovětském vedení jsou náhlé. Pokuty za neúspěch v mocenském boji jsou drastické. Ztráta pozice znamená veřejné zneuctění. včetně členů rodiny. Přichází naprosté oddělení od všech bývalých kolegů a odstranění od jakékoliv veřejné činnosti. Ještě krutější je osud příslušníků středních a nižších vládně-partajních kruhů. Vrcholoví vůdce se mohou utěšovat, že podstoupili obrovské riziko pro své obrovské ambice. Nižší bosové však mohou být smeteni jako výsledek událostí, které byly úplně mimo jejich dosah. Jejich loyality se může stát zdrojem osobního ohrožení. Subalterní úředníci často sdílejí osud svého šéfa, i když vlastně neměli jinou možnost než dělat to, co dělali. To všechno vytváří atmosféru podezření, ba dokonce konspirace ve skupinkách komunistického vedení. Neexistuje legitimní následnictví. Moc se dostává těm nej-obratnějším. Přejde k těm, kteří jsou obratnější a krutější. Uchopí moc a drží si ji. To se ospravedlní samo sebou, neboť to přináší kontrolu nad jediným zdrojem zákonodárnosti - nad aparátem strany.

Žádný pokus o kolektivní vedení v minulosti nevydržel dlouho. Jeden vůdce vždy eliminoval všechny rivaly a necítil se vázán loyálními pouty či minulými závazky. Stalin dal popravit všechny jednotlivce, kteří mu pomohli k moci. Chruščov zmetl s Kaganovičem a zneuctil ho, přestože ho Kaganovič protlačil vzhůru jako svého chráněnce. Chruščov také smetl maršála Žukova půl roku poté, co ho Žukov zachránil před pádem, když zmařil konspiraci proti němu. Brežněv a Kosygin vděčí za svou kariéru Chruščovovi. Přesto ho svrhli a o 24 hodin později už byla v plném chodu kampaň pomluv proti němu. Jen obrovská touha po moci může přinutit člověka aby dělал kariéru tímto způsobem. Kdokoli, kdo má mít úspěch v boji o vůdcovství, musí být rozhodný, neemocionální a nesentimentální. Kariéra - vlastně schopnost přežít na vysokém postu - je zároveň podmíněna schopností přetvářky a pokrytectvím. Chruščovův úspěch, stejně jako po něm i Brežněvův, závisel na schopnosti skrývat ambi-

ce až do chvíle, kdy pro soupeře je už příliš pozdě mu čelit. Podezřívavost je proto inherentní vlastností domácí opozice, či vlastně "souběžné pozice" sovětských vůdců. Je nepravděpodobné, že ve vztahu k okolnímu světu by tomu bylo jinak. Nemají důvod, aby se zahraničními státníky jednali více v rukavičkách ve srovnání s vlastními kolegy - či že by sami očekávali více ohleduplnosti.

Sovětský systém má tendenci produkovat vůdce, kteří ztotožňují své přežití s eliminací všech možných rivalů. Z domácího hlediska to znamená, že moc možných soupeřů musí být zlomena. Mezinárodně to znamená, že oponenti musí být všemožně neutralizováni. Motivy sovětských vůdců mohou být přitom docela dobře defenzivní. Cítí se bezpečni, jen když všichni myslitelní odpůrci jsou zredukováni na úroveň impotence. Muž ve vůdčím postavení v SSSR se obává i svých nejbližších kolegů. Takový člověk nikdy nebude ztotožňovat bezpečnost s dobrou vůlí druhých. Spíš bude stále sledovat poměr sil a neustále sondovat jak zredukovat moc a vliv potenciálních rivalů Sovětského svazu." (H.K., citovaná kniha str. 195-196)

Tento pohled na velitelské reprezentanty "rodné strany" je málo lichotivý. A ještě horší je, že je to zároveň pohled až do ledvin reálného socialismu. Brežněv četl Kissingerovu knihu a přesto ho bratrsky objal (i když ho nepolíbil jako presidenta). Uten podotkl: "Čím více se známe navzájem, tím více šetříme čas, který má v určitých chvílích cenu zlata." - Bylo to v době propukající naftové krize, kdy hrozilo zároveň velmocenské ozbrojené střetnutí, neboť izraelsko-arabská válka začala přerůstat svým významem svůj geografický rámeček.

Gorbačov jistě jedná nejuhlazeněji ze všech svých předchůdců. Ale jinak se na podstatě stále "revolučního systému výměny stráží na nejvyšších místech" nic nezměnilo. Až do března příštího roku si bude svět tuto pravdu o SSSR sledováním vývoje potvrzovat. Od smrti Brežněva je to už tři roky. Z těchto tří let dva a půl roku trval krutý zákulisní boj o další směr vývoje, s dlouhými pauzami soupeřů v klinči. (Boxeři prominou.) V březnu přišel Michail Sergejevič. Zajisté mu lichotí vtip, že jeho jméno je asi programový

kryprogram: G enerální
O prava
R ežimu
B režněva

A ndropova
 Č erněnka
 O statních
 V eteránů

Méně už se mu bude líbit dodatečný vtípek, že kryptogram je nápis na kryptu. Moskvu čeká v dohledné době ještě nejedno kremlotřese- ní. Budou padat hlavy ve vedení strany, ve vládě, ale také už i v bezpečnosti a armádě. V partajní "věrchušce" se tipuje k odstřelu Grišin, Rusakov - kromě už jmenovaného Kunajeva -, ve vládě dalších patnáct až dvacet ministrů. O změnách v bezpečnostních a ozbroje- ných silách se svět bude dozvídat s větším časovým odstupem.

Po útěku řady důležitých mistrů sovětské špionáže na západ se zakymácela i židle šéfa KGB Viktora Michajloviče Čebrikova (ročník 1923). Dělal nejen zástupce Andropova, když tento muž vedl stát- ní bezpečnost, ale měl hlavní odpovědnost za kádrový výběr. V době, kdy Andropov nastupoval do funkce předsedy KGB byl Čebrikov titulo- ván "Náčelník správy kádrů KGB při Radě ministrů SSSR".

Musí být přímo zodpovědný za katastrofu, která na KGB dopadla, zběhnutím Olega Geordijevského, špionážního šéfrezidenta v Londýně, Sergeje Bochana - zástupce šéfrezidenta pro Balkán v Aténách a ov- šem hlavně za útěk Vitalije Jurčenka. Jurčenko je v západním tisku označován za pátého nejvýznamějšího činitele v hierarchii KGB, což bude trochu nadsazené. Ale v každém případě věděl jako vedoucí či- nitel moskevské centrály hodně. (Zběhl v Římě, kde se "mimochoodem" zastavil při návratu ze Španělska, kam byl poslán vyšetřovat záhad- né zmizení sovětského atomového fyzika, účastníka jedné mezinárod- ní vědecké konference.)

Pro SSSR je nejhorší zjištění, že vinu na dezercích superpro- věřených soudruhů mají vzrůstající měrou ideové důvody. Historická karta se obrací. Dřív se dali pro SSSR naverbovat lidé, kteří z ne- znalosti skutečných sovětských poměrů chtěli pomáhat "zemi zítřka". Nebyl ještě Solženicyn s odhalením, že v koncentracích buduje socia- lismus 10 - 12% sovětského lidu. Dnes dělá pro SSSR špionáž ten, kdo chce za každou cenu přijít k penězům, zbraním, drogám. Ideový motiv u těchto lidí buď pominul, nebo byl patologicky deformován. Na západ zase přebíhají ti, kteří sice dobře vidí všechny slabiny vývoje "západní" civilizace, ale už přestali věřit v civilizaci socialismu. Věříme psychologům, že i otrlí špioni se dostanou k po-

znání, z nichž se jim chce nezadržitelně zvracet. Gordijevskij (47-letý) pracoval pro západ celé roky. Nemohl být odhalen jen tehdy, když po celou tu dobu poskytoval své informace nezištně a prakticky anonymně. Jeho případ znamená pro SSSR dvojitý úder: a) ztrátu rozsáhlé špionážní sítě v Anglii a v USA (aspoň částečně) a určité oblasti západní Evropy;

b) znehodnocení obrovského množství hlavně vojenských informací o Atlantickém paktu, na něž teď musí sovětské vedení a velení pohlížet jako rafinovaně podstrčenou desinformaci. Některé fakty to ukáží dost jasně, stačí si vzpomenout na ty z posledních let. Nejdůležitějším pilířem strategie USA jsou nukleární ponorky, vyhlášené za nezjistitelné a nezranitelné a vždy připravené k fatálnímu odvetnému úderu. Arogantnímu admirálovi Amelkovi i opatrnému admirálovi Gorškovovi to bylo k smíchu. Od rodiny Walkerových věděli mnoho o americké námořní vojenské síle. Znali kódy a trasy ponorek přes dvacet let. A teď se ukazuje, že část faktů byla podvržená. Kdo rozezná potěmkinovské kódy a kdo může určit, které operace US Navy byly divadýlkem pro Moskvu?

V minulých dvou letech byla celá řada strategických raket vyhlášena za nespolehlivé (konstrukční chyby a nevysvětlitelné záhady v nespolehlivém chování řídicí elektroniky). Nebylo to „tahání Moskvy za nos? Část elektroniky, propašovaná z USA do SSSR (jedna velká zásilka šla do SSSR přes Indonésii, Švýcarsko a Československo) jak se zdá, se dá označit za podkovy pro trojského Pegasa. Může jít o "začarované" mikročipy a jiné detaily. Při pozemních zkouškách pracují dokonale, ale za letu selžou. A jak známo, rakety letí jen jednou. Před rokem jeden stratég z povolání a cynik povahou poznamenal: "Až na tenhle podraz Rusové přijdou, nabídnou velké snížení raketového arzenálu, včetně atomových hlavíc, nezávisle cílovaných s orbitální dráhy dolů."

Leckdo se chytí za hlavu! jak se dá poznat kde je pravda? Odpověď zní: nejistota útočníka je vlastní sestra míru!

Gorbačevovi se může tento úder hodit. Aspoň schopný politik nikdy neopomine využít i katastrofy ke svému prospěchu. Oslabení prestiže KGB a velení ozbrojených sil mu přichází vhod, aby mohl jednat volněji na mezinárodním poli a slevil jako dobrý režisér z válečné hysterie, která mimo jiné drží na uzdě domácí nespokojenost se sociální situací. Vždyť tato hysterie je v takové hře proti vlastnímu obyvatelstvu bezmála nejvyšším trumfem. Alois Indra a Vasil Bilak mohli "pozvat" cizí armádu. Jakou cizí armádu může pozvat Kreml,

kdyby doma bylo nejhůř? Při hroucení celého systému domácí armáda je vždycky současně paralyzována - a zatím nejsou po ruce zpřátelení Ufoni.

Bude MSG tvrdý nebo půjde na ústupky při jednání s Reaganem? Miša Gorbačev je stoupencem staré bismarkovské pravdy o politice jako umění možného. Sledováním jeho činnosti se dozvídáme, co on za možné (a optimální) považuje.

Anglie byla překvapena zuřivou reakcí na "případ Gordijevskij". Za 31 ruských špionů vyhostila Moskva 31 Angličanů. Ale to se snadno dalo čekat. Gorbačev by byl mnohem raději, kdyby Anglie šla ještě dál (až k precedentu z roku 1971, kdy bylo z britských ostrovů vyhozeno přes sto sovětských agentů). Šéfredaktor znal všechny agenty a tak se musí vyměnit celá sborná komanda tak jako tak. A to se mohlo svést na Thatcherovou. Chytřejší tedy bylo nevyhazovat nikoho a nechat KGB, aby se smažila ve vlastní šťávě.

Gorbačev před rokem chtěl začít své nové líbánky se západní civilizací v Anglii. Margaretě, jak známo, byl sympatický. Gordijevským anglické námluvy silně ochladly - i když překvapivě ne až na bod mrazu. Západní snaha vybědnout ze skluzu do hlubin studené války je hodně velkorysá. Za těchto okolností přijíždí MSG do Francie.

Sterosta Paříže se chystá říci rusky "dobro požálovat", neuzavěřený průšvih agentů Francie s lodí "Rainbow Warrior", vypadá skoro na gesto solidarity s průšvihy KGB, francouzský tisk přináší fotografie manželky Gorbačeva, která - nedej bůh - aby zůstala doma. Určitě nebude mít tu rádiovku na hlavě jako když cestovala s Mišou před třemi týdny po Sibiři. A mluví francouzsky? Gogol v "Mrtvých duších" (české vydání str. 25) připomíná, že v lepších rodinách je "francouzština něčím, bez čeho je rodinné štěstí nemyslitelné". Michal Sergejevič se svou elegantní ženou jistě udělá na veřejnost dobrý dojem. Ale kdo čeká víc než to, bude zklamán. Do Francie ho přivádí neúprosný časový rozvrh kroků, které si musel napláňovat před sjezdem KSSS. Musí se prezentovat i jako světový státník. Stále však platí, že je velmi nepravděpodobný zlom v mezinárodních vztazích, dokud v únoru 86 definitivně nepřevzme otěže stremy a státu na 27. sjezdu. A do té doby budou vnitřní boje rozhodující. Na vnitřní scéně to pak jsou otázky hospodářské přestavby.

Zde už by měly tyto poznámky končit, ale nechci čtenáře připra-

vit ještě o pár postřehů, týkajících se jednání a myšlení Gorbačeva, tím spíš, že se o nich nelze dočíst ani v sovětském tisku. Jde o jeho Ťumeňskou extempore, jež se objevila jen v rozhlasu a částenčně v televizi SSSR. Uvádím jeho výroky prakticky doslova, jen určitou slovní vatu vypouštím:

"Některé problémy před námi jsou víc než těžké, jsou hrozné. A nedostaneme se nikam, nepředěláme-li psychologii lidí. Začít musíme od vedoucích. Tam je to nejdůležitější. Nelze trpět chvástání, když jdou věci dobře a poraženectví, když jdou špatně. Copak je tolerovatelné takhle lítat nahoru a dolů? Jít ode zdi ke zdi? Napřed propadat filosofii, že se všechno zvládne levou rukou, umlátime problémy čepicema - a za chvíli - co teď, babo raď. Vrchní esalon vedoucích (hle MSG používá termín, kteřý svědčí o tom, že zprávy z Číny čte pozorně, když se mu módní čínský pojem dostane na jazyk) ještě neumí říci otevřeně, že jsme zaspali vývoj... Včera jsem mluvil s jedním z míc nejlepších naftařských předáků v Nižněvartovsku. Hovořili jsme o tom, jak lidi na práci nejlépe zainteresovat. A on mi řekl, že největší odměnou pro něho bylo, když dostal lístky do biografu. Prosím? Nižněvartovsk má - kolik? : už 200.000 obyvatel? Ne, a oni prakticky nemají biograf. To je neodpuštělné! Nevidět takové chyby v sociálním stavu věcí! Co dělala stranická organizace? Proč to připustila? Lidi si stěžují, že obchodní organizace "z kontinentu" sem na Sibiř posílají zboží, které se jinde nedá prodat. Což není jasné, že naše plány budou jako vzdušné zámky, když tu lidé nebudou chtít žít? Utíkat budou! Proč tu tedy stavíme takové podniky?! Ano, zaspali jsme vývoj, soudruzi, ale nejen naftaři. Taky strojírenství propáslo dobu."

Tak mluvil Gorbačev 6. září - a to jsou pasáže, které Jakovlev, jehož měl MSG na Sibiři sebou (jde o vedoucího oddělení ÚV KSSS pro propagandu) už do tisku nepustil, stejně jako závěrečné věty Gorbačeva v rozboru hospodářských výsledků celé Sibiře. Funkcionářům v sále zase jednou stýdla krev v žilách, hlavně snad při pomyslení, že to vidí desítky milionů televizních diváků. MSG mluvil totiž o tom, že Moskva velmi často dostává zfalšované hlášení o plnění plánu. Řekl doslova: "Musím použít slova lež! Vždyť to není nic jiného, než nestydaté lhaní, když se z oblastí posílají do centra zprávy o úspěších, které se nekonaly. A lež - to je strašná

věc. Víte jak velkých chyb se vrcholné řídicí orgány musí zákonitě dopustit, když se dělají závěry - a další plány - na falešném podkladě, na základě lživých informací?"

Na žádném z velkých státních pohřbů, rovněž přenášených televizí z Rudého náměstí, neměli zúčastnění tak smutné obličejy jako funkcionáři, naslouchající těmto výtkám nového vládce šestiny světa.

Přišla už do Ruska hodina pravdy? Ne. Té pravdy je zatím jen pár minut.

1. října 1985

Heretikus

Václav Benda

Z n o v u k ř e s ť a n s t v í a p o l i t i k a ^{+) :}
jak dál po Velehradu

Je to historický mezník hned v dvojím smyslu: jednak jsme konečně dosáhli polských počtů, jednak se páni rozhodli vyvolat konfrontaci a prohráli ji.

Výrok jednoho z účastníků

Co předcházelo

Předcházela zajisté cyrilometodějská misie a následně jedenáctileté působení Ducha svatého skrze církvev bojující. My zde sice mimochodem tvrdíme zásadní duchovní význam oné pouti, nehodláme však zkoumat ty jeho aspekty, které nemají vztah ke "společenskému přesahu" a angažmá křesťanů či přímo k politice. Uvedeme proto jen fakta z této oblasti, co možná strohá a oprostěná: pokud bude pro jejich pochopení nezbytné poukázat na širší souvislosti, učiníme tak až v průběhu dalšího výkladu.

Jedenáctisté výročí úmrtí sv. Metoděje, věrozvěsta Slovanů a odedávna jednoho ze tří patronů Evropy, připadá na 6. dubna 1985: v tomto roce to byla Bílá sobota, tedy den nevhodný k církevním slavnostem, den smutku, ticha a očekávání. Bylo proto předem jasné, že oslavy bude nutno přesunout na jiný termín, přičemž automaticky vyvstává nebezpečí různých vnějších zásahů a manipulací. K prvním

⁺⁾ Autor psal na toto téma poprvé roku 1978 v náhodné, leč významuplné koincidenci a volbu nového papeže (stať vyšla ve sborníku Moc bezmocných a později v různých exilových a samizdatových časopisech, mj. také v knize Charta 77 a křesťané). Svě úvahy příležitostně rozvíjel a doplňoval ve svých dopisech z vězení, tedy v situaci nedostatečného přísunu informací a stálých cenzurních zásahů. Shrnující text z léta 1984 padl při domovní prohlídce do rukou Státní bezpečnosti a až na další neplodně odpočívá v jejích análech. Toto je tedy vlastně třetí pokus souvisle se vyslovit na téma dané: jestliže se mu s pomocí Boží podaří dospět ke čtenáři, bude mít oproti předchozím tu výhodu, že může konstatovat fakta tam, kde bylo doposud nutno dovolávat se věčných příslibů a reálně podložené naděje, a že se může dovolávat velice reálných příslibů a reálně podložené naděje tam, kde se doposud musel spoléhat na zázrak. Poněvadž však těm, kdo klepou, bude otevřeno, a těm kdo mají hodně, bude ještě přidáno, nebylo by jisté dobré se nějak uskrovnovat a zříkat se požadavků na další zázraky - pokud plynou z touhy po spravedlnosti! (pozn. autora)

dvěma akcím v přímé souvislosti s jubileem (navzájem lépe kordinovaným, než účastníci později oficiálně připouštěli) došlo na počátku roku 1984. Arcibiskup František kardinál Tomášek, primus český - a jak události stále zřetelněji ukazují - faktická hlava katolické církve v celém Československu, pozval papeže Jana Pavla II, k účasti na oslavách: obratem obdržel souhlasně odpověď. Se stručnou adresou v témže smyslu se na Svatého otce obrátilo také 22.000 věřících, kněží i laiků: byla to největší spontánní podpisová akce v Československu za posledních 15 let, počtem účastníků nejméně o řád převyšující i ty nejrozsáhlejší občanské aktivity. Na reakce mocenských orgánů na sebe nedala dlouho čekat. Kardinálu Tomáškovu bylo - ústy ministra Klusáka - sděleno stanovisko vlády, že návštěva papeže je v současné době nežádoucí a nepřichází v úvahu. Proti těm, kdo podepsali nebo rozšiřovali zvací dopis papeži, byla rozpoutána kampaň policejních represí, sahajících od zastrasování a diskriminačních opatření přes zabavení některých podpisových archů (odtud nesoulad mezi námi uváděným číslem 22.000 a 17.000 podpisy, skutečně odeslanými do Říma) až po fyzické mučení několika aktivistů, kteří měli prozradit "nitky spiknutí": s radostí i s trochou závisti oznamujeme, že tito mladí lidé obstáli v mnohahodinové bolestné zkoušce věrnosti věci našeho Pána a nepromluvili.

Také v loňském roce byl mocenskými orgány vypracován program soustavného ideologického, administrativního i politického narušování metodějských oslav: tuto důvěrnou instrukci se věřícím podařilo včas získat a její text byl zveřejněn v samizdatovém katolickém bulletinu Informace o církvi.

O Velikonocích 1985 se na Velehradě konala specializovaná kněžská pouť, již se zúčastnilo přes tisíc kněží a několik tisíc laiků: vyzněla mezi jiným ve volání po kněžích věrných, t.j., takových, kteří budou poslouchat svou církevní vrchnost a budou skutečnými služebníky svěřeného stáda, nikoli slouhy ateistického režimu a církví zakázaných organizací jako Pacem in terris... Státní moc okamžitě reagovala: nezvózně a podle osvědčené metodiky cukru a biče. Oba nevěrní biskupové obdrželi vysoká vyznamenání a byli okázale (podobně jako předtím někteří nevěrní kněží) přijati prezidentem republiky. Naopak mnoholeté proticírkevní represe vyvrcholily bezprostředně po kněžské pouti na Velehrad razantním úderem proti katolickému samizdatu (pomsta zde stíhala pomstu - kromě nevhodného vyznění pouti bylo třeba patřičně "odměnit" také zveřejnění oné výše zmíněné důvěrné

instrukce): několik křesťanů bylo uvězněno a obžalováno, stovky jich byly vyslýchány a zastrašovány, bylo vykonáno mnoho domovních prohlídek, zabaveno asi deset cyklóstylů a tisíce svazků náboženské literatury.

Vlastní obecná pouť na Velehradě byla určena na den 7. července, první neděli po svátku sv. Cyrila a Metoděje: tento termín ovšem spadá do nevýhodného období prázdnin a dovolených, navíc koincidoval s tradiční slovenskou mariánskou poutí v Levoči, na níž se vsaktku shromáždilo asi 100 000 věřících. Termín pouti byl pečlivě utajen všemi sdělovecími prostředky: pokud je známo, neinformovali o něm ani katolické noviny, tento paradoxní týdeník, kterému bylo odňato církevní imprimatur, na který však vládní místa s oblibou poukazují jako na doklad (prakticky jediný svého druhu) náboženské svobody v Československu. Jinak se postupovalo v duchu zmíněné směrnice, přičemž žádnému orgánu nelze vytknout nedostatek horlivosti a vlastní iniciativy - spíše naopak. Doslova na poslední chvíli byla vytvořena společná státně-církevní komise, jejímž vznikem a zřejmě moc sledovala jediný cíl: ujmout se režie slavnosti (dílem přímo, dílem prostřednictvím kolaborantského biskupa Vrány, do jehož diecéze Velehrad spadá) a ulomit její neodvratně se rýsující masovosti hrot tím, že bude co možno zamlčen její náboženský charakter a že bude prezentována jako mírové shromáždění obvyklého typu, tedy plně v duchu oficiální politiky (která má ovšem pramálo společného nejen s vírou, ale i s mírem - viz projev skutečně přednesený ministrem Klusákem, ovšem zcela odlišný od oficiálně publikované verze, v němž vystupoval do popředí nenávisťný protiněmecký tón a snaha získat si dav alespoň apelem na jeho šovinistické vášně). Asi ještě nikdy nezažila tato část východní Moravy takový kulturní boom: v širokém dáleším okolí - včetně Velehradu samotného - nebylo snad jediné obce, kde by se ve dnech 6. a 7. července nekonal hasičský či myslivecký bál, ochotnické představení, sportovní utkání, výstava květin nebo drobného zvířetva či kam by alespoň nezavítaly houpačky, kolotoče, střelnice a jiné pouťové atrakce; nemluvě o schůzích nejružnějších spolků a organizací s pokud možno povinnou účastí. Ruku v ruce s touto víceméně "pozitivní" prevencí byla vystupňována prevence negativní. Cestovní kanceláře v celé republice v předvečer oslav bez udání důvodů zrušily všechny objednané a předem zaplacené autobusové zájezdy na Velehrad: toto opatření postihlo několik tisíc desítek

osob (asi tisíc autobusů), přičemž lze podle nemátkového zjištění odhadnout, že jen asi třetině z takto zklamaných zájemců se podařilo dosáhnout Velehradu jiným způsobem. Dokonce i některé pravidelné linky byly potají odkloněny: k velkému zmatku mnoha cestujících, kteří neměli o velehradské pouti ani tušení a znenadání se ocitli desítky kilometrů od cíle svého určení. Sportovní jednoty, které disponují vlastními autobusy, byly údajně nuceny přijmout závazek, že jich nepoužijí via Velehrad. Nejméně čtyřiařacet hodin před vlastní slavností bylo toto místo obklopeno několika soustředěnými kruhy policejních uzávěr: osobně jsme na první narazili již mezi Humpolcem a Jihlavou, cirká 150 km od cíle (pro ty, kdo jsou navyklí myslet v odlišných dimenzích, je snad užitečné připomenout, že kruh "zvláštních opatření" o tomto poloměru má plochu rovnou zhruba polovině území naší republiky). Byl kontrolován technický stav vozidel (což je až na rozsah celé akce normální), perlustrovány jejich osádky (což je sice nanejvýš nezvyklé, leč v souladu se zákonem) a pečlivě zjišťován cíl cesty (což je neslýchané a protizákonné). I tato opatření dokázala zastrašit a odradit nemalé procento potenciálních účastníků. Přístupové cesty k Velehradu byly 3 - 10 km před obcí uzavřeny pro veškerou soukromou dopravu i zájezdové autobusy: opatření sice nezbytné, prováděné však ve značně nervózní atmosféře a v jednotlivostech s nemalou dávkou škodolibosti.

Do samotného Velehradu bylo údajně v den oslav staženo na deset tisíc policistů, převážně v civilu: rozhodně jsme zde rozpoznali "protináboženské" specialisty StB až z Prahy a jejich kolegy z jiných vzdálených míst. Tato početná asistence se sice vyhýbala otevřeným zásahům, o to horlivěji však fotografovala a snažila se pokud možno narušit atmosféru i důstojný průběh oslav. Původní církevní režie předpokládala, že "pouť mladých" započne již v předvečer 7. července a bude pokračovat celonočními pobožnostmi: vskutku se již během soboty shromáždilo na Velehradu několik tisíc desítek převážně mladých lidí. Znenadání však místní kněží oznámili, že z bezpečnostních důvodů bylo přikázáno uzavřít před dvanáctou hodinou baziliku a že také prostranství před chrámem musí být na noc vyklizená. Z úcty k jejich obtížné službě a hlavně k Božímu domu dav pokojně vyklidil baziliku, stejně pokojně však setrval na prostranství před ní, kde pak po celou noc zaznívaly společné modlitby, náboženské písně i volání zástupů. Nebyl učiněn ani pokus zvrátit tento spontánní projev

občanské neposlušnosti: státní moc tak díky hloupému a nereálnému příkazu "ztratila tvář" vlastně již před zahájením hlavních slavností (ovšemže by pokus o jeho prosazení byl vzhledem k celkovým souvislostem, zanícení davu i místní topografií hrou s otevřeným koncem, s hrozbou neméně tragických následků pro obě strany - tím spíše však neměl být takový příkaz vydán). Bezpečnostní opatření šla až do takových směšných podrobností, že byly z celého Velehradu odstraněny volně ložené kameny a štěrky, takže několik hrstí kamenů, potřebných k zatížení dekorací na oltáři se podařilo získat až na základě zvláštního povolení z přísně střežené zahrady, kde bylo hlavní shromaždiště policejních sil (nepochopení mentality: katolíci sice zpravidla oslavují svá vítězství bohoslužbami, bohoslužby jsou však pro ně příležitostí k modlitbě, ne k uspořádání státního převratu. Zato zde nechyběly rudou barvou hýřící transparenty s konvenčními mírovými hesly. Dokonce i umístění polního oltáře nikoli nalogickém místě v čele hlavního prostranství, nýbrž v proluce za bazilikou, se nakonec svým původcům vymstilo: oltář byl takto obklopen davem ze všech stran, což patrně přispělo k tomu, že se nepodařilo odrušit nescouhlasnou zvukovou kulisu a oficiální projevy státních představitelů nemohly být vysílány v živém záznamu.

Co se fakticky událo

Především se přes všechny výše jmenované obtíže velehradské pou-
 ti zúčastnilo okolo čtvrt milionu katolíků (také půldruhé stovky za-
 hraničních novinářů, čs., japonská, rakouská a západoněmecká televi-
 ze atd.). Snad jediná ze zlobných čs. oficiálních výtek na adresu
 západních sdělovacích prostředků obsahovala zrnko pravdy: že se to-
 tiž opíraly o předem přijatou představu o možném počtu a složení ú-
 častníků - až na to, že tento počet nezněkolikanásobily (jak jim
 bylo předhazováno), nýbrž naopak spíše výrazně podcenily. Autor to-
 hoto textu dospěl prostým vynásobením hustoty (vzhledem k maximál-
 nímu stlašení poměrně konstantní) a plošné výměry zástupu k minimál-
 nímu odhadu 150.000 přímých účastníků, ovšem také všechna přilehlá
 prostranství a komunikace byly zcela vyplněna početnými davy. Ostat-
 ně existují i nepřímé indicie (zatím mi není známo, kolik lidí zde
 onou neděli přijalo Nejsvětější svátost, vzhledem k celkové situaci
 však bude nutno toto důležité číslo nejméně zdesateronásobit): na
 kyvadlovou autobusovou přepravu Uherské Hradiště - Velehrad bylo

prodáno 200.000 lístků (patrně oběma směry) - je to sice hlavní, nicméně jen jedna z několika přístupových tras, a navíc valná část poutníků absolvovala závěrečnou část cesty pěšky. Mimochodem je zde dobré připomenout ne snad nutně zázračný, nicméně velice příznačný fakt: nad Velehradem se po celý den klenula zářivá letní obloha bez jediného mráčku, zatímco nad většinou území republiky, včetně neda-
 lekého Brna, bylo již od rána zataženo a poprchávalo.

Zatímco mezi oněmi desetitisíci účastníků vigilie a nočního bdění převládala mládež, převažovali Slováci (navíc tradičně lépe organizovaní) a převažovala nálada, kterou bychom mohli označit za směsici zbožného zanícení a bojovné nespokojenosti (neuplatňovala se jen při skandování hesel: v kterékoliv z četných skupin byl každý poukaz na osvobození, které přináší Kristus, zvýrazňován, opakován a aplaudován; ve společných modlitbách - meditačních bylo zdůrazňováno, že požadavkem tohoto času není tichá pokora, nýbrž rozhodné hlá-
 sání slova Božího a odhodlání vydat: svědectví), bylo věkové i národ-
 nostní složení statisíců při hlavní slavnosti mnohem bližší normál-
 nímu rozvržení populace (a přirozenou převahou "místních" Moravanů a s obvyklým výrazným pokulháváním české účasti za slovenskou) a atmosféra spíše odpovídala tradičnímu pojetí pouti jako nábožensko-
 společenské události. Všeobecné rozpoložení bylo - aspoň zpočátku -
 neobyčejně smířlivé, navíc sama povaha cyrilometodějského odkazu po-
 silovala ekumenické nálady. Dozvuky této skutečnosti lze spatřovat v tom, že místní kolaborantský biskup Vréna, ochotně zaskakující ja-
 ko poslušný fámulus mocipánů, byl přijat sice chladně, leč bez hro-
 madných projevů nesouhlasu, a že se metropolita minský a Bílé Rusi
 Filaret dokonce několikrát dočkal potlesku při svém projevu, který
přitom pod naslédlou polevou hojných evangelijních citátů obsahoval
jen mnoho zloby a ještě více lží oficiální mírové propagandy. To
 však byly jen anomálie, k jejichž možnému významu se vrátíme později.
 Neboť jinak mocenská režie s takřka prorockou jasnozřivostí odhazo-
 vala jednu svou šanci po druhé: během několika hodin dokázala udělit
 i poslednímu z oněch čtvrtmilionu věřících účinnou lekci, že nelze
 sloužit zároveň Bohu i satanovi, že komunistický režim je a chce
být úhlavním nepřítelem i toho nejskromnějšího, nejposlušnějšího,
nejtějšího církevního společenství. První krok byl vlastně učiněn
 již tím, že byla odmítnuta papežská návštěva a že zákaz účasti pro
 západoevropské a polské biskupy byl nešikovně kompenzován početnou

delegací Všekřesťanského mírového shromáždění (složenou z církevních hodnostářů stejně roztočivých jako exotických), mnohé se však dalo ještě zakamuflovat a lecko by snad měl i pochopení pro slabost vlády, která naprosto nechápe smýšlení většiny svých poddaných a obává se proto jejich přímého kontaktu se skutečnou duchovní autoritou opravdu jako "čert kříže".

Jenomže všechno bylo jasné v okamžiku, kdy namísto biskupů či jiných osob posvěcených uvedl obřady okresní funkcionář Lapčík, kdy namísto slova Božího zazněl proti vši slušnosti od oltáře jeho projev: "Sešli jsme se na této mírové slavnosti..." Byl to v podstatě nešťastník formátu obecního policajta: patrně mu nikdy nepřišlo na mysl, že by se jako hlásná trouba svých pánů mohl setkat s něčím jiným než s ustrašnýmhrbeným lidem. Tím méně ho napadlo, že by někdo mohl opravdu poslouchat jeho tisíckrát omleté, prázdné fráze, které se mu nepochybně mnohokrát osvědčily při slavnostním otevírání kravína, při volební schůzi i při pohřbu jeho zasloužilého kolegy-funkcionáře. Nedbaje bouřlivých výbuchů nesouhlasu, v nichž většina jeho projevu zanikla, četl proto monotónně dál a dál, jen hlas mu stále více přeskakoval: na jeho vystoupení mohlo vzbuzovat zájem pouze to, zda se mu podaří dospět k poslední teče dřív, než se rozpláče nad nevděčností světa, který takto odplácí oddanou a neskrupulózní službu.

Český ministr kultury Klusák se projevil jako protřelejší politik a obratnější řečník: vyčkával na uklidnění, takticky se odchyloval od oficiálního textu, co nejžoviálněji se obracel na dav, dovolával se autority biskupů i národního citění a posléze alespoň pro sdělovací prostředky (připomínalo to dialog šilenců, při troše štěstí a troše obratnosti zvukařů to však mohlo vyjít) předstíral, že projevy nesouhlasu jsou ve skutečnosti nadšeným aplauzem. Jenomže dojem z prvního řečníka se dal již jen těžko napravit a navíc i ministrova komunistická obratnost měla své meze, příznačné pro ne-svobodu Božích nepřátel: např. nebyl schopen vyslovit v souvislosti s Metodějem slovo "svatý", ač to bylo nejčastějším předmětem konfrontace s davem, který se zde shromáždil právě k uctění památky tohoto velikého světce. Takže pan ministr nakonec propadl jak na místě samém, tak v televizi, kde i z některých záběrů, k nimž hlasatel předčítal oficiální text projevu a pouštěl potlesk (natočený

Boží nepřátel!

jinde a určený jiným), byla divákům jasně patrná jeho stupňující se nervozita, zmátek a vztek.

A ještě jeden bezděčný efekt měla tato nešetrná mocenská režie. Zástupy spontánně a jednohlasně volaly po papežově návštěvě, nadšeně vyznávaly svou oddanost jemu i věrným biskupům, zvláště kardinálu Tomáškoví. Pískot nesouhlasné přerušování projevů státních představitelů však zprvu mnozí přijímali s rozpekou: ne že by se jim něco na těch projevech líbilo, mlčet jim však velely dílem přirozené zdvořilost a dlouholetý návyk, dílem obavy o osud církve v případě přímé konfrontace s mocí. Nekonečné protahování těchto velice nesvatých řečí však nakonec přimělo právě onu "mlčenlivou většinu" vystoupit ze své zdrženlivosti a umlčet ji bouřlivým, rudimentárně křesťanským skandováním: "Chceme svätú omšu!", chceme mši svatou!".

Kardinálu arcibiskupu Tomáškoví, již dávno před započatím obřadů nadšeně vyvolávanému, přiřkla režie jen podřadné místo a upřela mu vlastní slovo: jako několikrátý řečník v pořadí měl toliko přečíst pozdravný papežský list účastníkům této pouti. Sotva však šestaosmdesátiletý primas poprvé otevřel ústa, bylo zřejmé, že po všech těch směšných i strašidelných figurkách zde stanul skutečný církevní kněz, který se zástupů ani nebojí, ani se jim nemusí podbízet, nýbrž suverénně je ovládá z titulu své pastýřské autority a jejich milující poslušnosti: teprve hlas tohoto starce opravdu zaplnil prostranství, pouhá změna jeho intonace rozhodovala o mnohaminutovém jásotu nebo naopak hrobovém tichu. Byl to pro arcibiskupa den triumfu, lidského i kněžského - a také politického.

Podobně triumfálně byl přijat i kardinál Cesaroli - ovšem především jako papežský vyslanec a zástupce, pro jehož současné věrné služby svatému otci věřící velkomyslně prominuli jeho osobní podíl na někdejší neblahé "východní politice" Vatikánu, která způsobila naší církvi tolik škody a jejíž dědictví, např. v podobě kolabožantských biskupů, jsme do dnes nuceni snášet. Ostatně zaimponoval i osobně: svým vtipem, kněžskou pokorou, státnickou obratností a třeba i tím, že se svou řeč naučil napůl v češtině, napůl ve slovenštině. Pak sloužil mši svatou, také střídavě v obou národních jazycích: a bylo to mohutné vyznání víry křesťanského lidu a jeho naděje v těchto zlých časech, založené na společenství s Kristem - snad nejlépe je charakterizují slova mešní písně "mohuté sídlo kleslo, Velehrad víry bez pohromy stojí". Koncelebrovat směli jen biskupové,

mše svätá = společenství s Kristem!

kněžím - ať již se státním souhlasem nebo bez něj - to bylo ode-
přeno: tím lépe, alespoň mohli prožívat tento veliký svátek přímo
mezi svěřeným stádem, čerpat povzbuzení z jeho pocitů a na druhé
straně mu pomáhat tyto pocity artikulovat. *Jan*

Pro úplnost líčení je snad dobré zaznamenat ještě dvě podrob-
nosti, byť jakkoli podružné. Několik komediantů, jimž bylo poskytnu-
to nedeleké prostranství, se v průběhu mše snažilo pomocí megafonů
přilákat zájemce ke svým atrakcím: ve zpěvu a modlitbách statisíců
hrdel vyzněl jejich pokus jen jako poslední směšnost dne a vládní
režie, sami to ostatně brzy nahlédli a vyčkali konce obřadů. Stano-
viště č. televize bylo obklapeno několikasethlavou klakou, která
tleskala na "správných" místech oficiálních projevů a neskandovala
"nesprávná" hesla. Kromě tohoto nepatrného ostrůvku byly po celém
mnohahektarovém prostranství, zaplněném zástupy, jako jakási řídká
(avšak víceméně pravidelná) osnova rozmístěny osoby, málo ovládající
příslušné repliky při mši, zato však projevující obdobně horlivou
prostátní loyaltitu: jelikož šlo téměř výlučně o muže v produktiv-
ním věku, nemohlo být dost dobře pochybností o jejich zaměstnání.
Že přes svůj počet a pravidelné rozmístění zůstali ve svém počíná-
ní naprosto osamoceni (zatímco jinak v biblickém duchu stačily dva
nebo tři hlasy, aby uvedly do varu desetitisíce), je ve světle čty-
řicetiletých zkušeností s totální mocí a s jejími praktikami celkem
samozřejmé. Ve světle čtyřiceti let pyšné a přezíravé svévole totalit-
ní moci je však mnohem překvapivější, že tato osnova (zřejmě bez je-
diné výhrůžky a určitě bez jediné fyzické inzultace) řídla a tála,
až posléze zcela vymizela: síla společenství nebo také jen tichá
hrozba davu se alespoň na chvíli ukázala být mocnější než vůle chle-
bodárce, než léta většepovaný pocit vlastní nadřazenosti.

Bezprostřední dopad aneb kostky nově vržené

Troufám si tvrdit, že velehradská pouť byla událostí obecného
historického významu, t.j. že žádná ze zúčastněných stran (a zúčast-
nění či zainteresování byli přinejmenším všichni občané této země -
právě jako občané, účastníci společné věci obce) neprošla touto zku-
šeností nepoznamenaná a že napříště bude slepcema zaslepencem, fa-
tálně škodícím své vlastní věci, kdo by se to zdráhal pochopit a
vyvodit z toho příslušné důsledky.

Státní moc se již delší dobu obává, že církev je staronovou či spíše nově vzkříšenou neznámou, hrozící zkomplikovat její rovnice totální destrukce a totálního ovládnutí společnosti. Svědčí o tom stále podrážděnější výroky z oficiálních míst, různé důvěrné instrukce a vystupňování ateistické propagandy i diskriminace věřících, zostřující se protináboženské represe policejní i justiční, neúměrně vysoké procento křesťanů mezi zvláště tvrdě postiženými aktivisty nezávislých občanských iniciativ^{+) atd...} Přesto se však doposud zřejmě spoléhala na staré osvědčené metody cukru a biče (biče ovšem především, jednak je pro slabé cukru škoda, jednak je v maximálně zkorumpované společnosti téměř nemožné distribuovat nějaký cukr i do těch sfér, které jsou proti korupci poměrně imunní) (a nebrala příliš vážně výsledky různých sociologických průzkumů ani varovné hlasy některých svých prozíravějších nebo alespoň lépe informovaných představitelů (bývalý ministr vnitra Obzina či hlavní zmocněnec pro církevní záležitosti Janků), že růst nákladů na ateistickou propagandu a protináboženský boj nemusí automaticky poskytovat kýžený efekt a že optimistická vyúčtování těchto nákladů zainteresovanými (a vyplácenými) složkami mohou citelně zkreslovat realitu. Jinými slovy, že problém těch katolíků je mnohem horší a nebezpečnější, než se komu zdá. Moc jaksi tušila, že by se Velehrad mohl stát inkarnací této tajemné hrozby, a učinila proto vše, (včetně několika veletočů), aby ji potlačila v samém zárodku: jenže podle okřídleného Vaculíkova rčení "potřebovala klid a proto projevovala neklid". Zdá se (a první ohlasy z příslušných "vysokých míst" to potvrzují: svědčí nejspíše o panice, která může vyústit v cokoliv, křečovitou represí počínaje a lstivým pokusem o zdánlivě dalekosáhlé kompromisy konče), že Velehrad byl šoken i pro ty nejskeptičtější stoupence totalitní manipulace. Především potvrdil jejich podezření, že církev navzdory všemu disponuje jakýmsi nesmírně účinným informačním systémem, nezávislým na oficiálních kanálech a naprosté oficiální reglementaci (vždyť i každý cyklostylovaný pastýřský list musí v našem státě projít složitou cenzurní procedurou). O to tajemnějším,

^{+) Pro ilustraci uveďme několik čísel. V prvním procesu proti Chartě 77 (Ornest a spol.) v roce 1977 nefigureval žádný praktikující křesťan. V procesu proti Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných v roce 1979 jich již byla polovina. V následných separátních procesech proti členům VONS pak již tři čtvrtiny.}

že léta mravenčí práce umožnila policii provést dva měsíce před poutí rádo by smrtelný úder proti periodickému církevnímu samizdatu, přičemž se kromě spousty již "vytištěných" materiálů zmocnila asi deseti rozmnožovacích strojů - množství v Československu nevídané a neslýchané! Kromě toho si je moc jasně vědoma, že by se jí jen stěží podařilo shromáždit - nanejvýš v desti odlehle lokalitě - čtvrt miliónu lidí a že by rozhodně k akci srovnatelného ~~peš~~ rozsahu potřebovala mohutnou propagandistickou kampaň, měsíce či léta příprav, obrovský organizační aparát, finanční prostředky a navíc různé formy nátlaku: tím větším šokem pro ni musel být fakt i rozsah velehradské pouti, zrozené ze mlčení všech totalitních médií a zajišťované jen obecným nadšením.

Druhým a asi nejpřekvapivějším poučením bylo chování zástupů. Zdravý instinkt i dlouholeté zkušenosti sice moci napovídají, že je všeobecně nenáviděna sže každé anonymní shromáždění pro ni představuje přímou hrozbu: libuje si proto jen v akcích typu vojenských přehlídek, spartakiád či pečlivě seřazených prvomájových průvodů a alespoň nepřímo (např. kádrováním při řízení distribuce vstupenek) se snaží rozšířit svou reglementaci i na obecnost větších sportovních a kulturních podniků. Současně však přetrvává zakořeněná představa,⁺ že křesťané jsou jacísi naivní braši, kteří sice v některých ohledech projevují prapodivnou tvrdohlavost a vytrvalost, kterým je však jakékoli občanské cítění bytostně cizí a kteří respektují světskou vrchnost natolik skrupulózně, že si proti ní stejně nic nedovolí a že se při prvním jejím "poklepaní na rameno" nechají oklamat a libovolně manipulovat. Modus operandi byl zvolen zcela v duchu této představy a měl být oním "poklepaním na rameno", lží, která jedním rázem zavede podivuhodné vzkříšení katolické církve na zcestí a současně podetne jeho kořeny: magické slůvko mír, které přece nemůže nechat žádného opravdového křesťana chladným,⁺⁺

⁺ Ve vztahu ke katolické církvi sensu stricto pravděpodobně vždycky mylná, nepochybně však kdysi účinná jak vzhledem k její formální "matrikové většině", tak vzhledem k různým protestanským denominacím, poznamenaným frustracemi dlouhodobého pronásledování a druhořadého postavení.

⁺⁺ Nedovedu určit, zda se následující příběh skutečně udál či zda je pouhou anekdotou: v každém případě však výtečně ilustruje jak vládu zmíněné představy o křesťanech, tak pověřčivost, do níž nutně ústí pýcha ateistů. Jedno z nočních velehradských shromáždění bylo policejními úředníky vyzváno: "Ve jménu zákona, rozejděte se!" Když se nedočkali odezvy, opakovali titíž úředníci výzvu v podobě: "Ve jménu Ježíše Krista, rozejděte se!" Ani potom se ovšem zástup nerozešel.

vládní reprezentace na ministerské úrovni, neslychaná při jakémkoli náboženském shromáždění posledních desetiletí; jako přívažek pak honosné církevní tituly povolených delegátů od Kuby po Indii. Jenomže zástupy poutníků se nenechaly opít líbivými slovy a tituly, apitom však nereagovaly ani jako dav, slepě si vybíjející své zoufalství a pocity bezmocnosti - což by bylo pro totalitní režim menší a hlavně dobře známé zlo. Naopak, svobodní a sebevědomí občané zde dali důstojný průchod svým požadavkům, náboženským, lidským i politickým; nakolik je to v dimenzích tohoto shromáždění možné představovalo řádkýsi návrat k volným středověkým disputacím - každé slovo bylo objektivně váženo a lež byla spíše usvědčena, než umlčena a vypískána. Moc zde zčistě jasná stanula tváří v tvář partnerovi (a byl to skutečný partner, nikoli již víceméně izolovaná hrstka intelektuálů), který beze strachu a bez ochoty nechat se koupit prosazuje svá práva i sám fakt svého rovnocenného partnerství, navíc se zkušeností a rozvahou, znehodnocující obvyklé úskoky a základy totalitní politiky. Zajisté bude tato politika ještě dlouho hledat nepoctivá a násilná východiska, své nebezpečí však na Velehradě rozpoznala: zda je vůbec kdy dokáže také uznat a reálně se s ním vyrovnat, to už je jistě jiná otázka, směřující k základnějšímu problému, který zde raději ponecháme otevřený - totož zda lze tento systém účinně reformovat nebo může být pouze zničen. Žátím zprávy z oficiálního zákulisí (které je ovšem třeba posuzovat s velikou opatrností, dezinformace pronikají "do oběhu" stejně úspěšně jako informace), naznačují, že zde po Velehradě panuje značná nervozita, že se ale dosud nepodařilo dospět k jednotnému názoru, jak "krizové situaci" čelit. K tomuto odstavci volně patří i okrajový, dáleka však ne bezvýznamný psychologický efekt: totož šok, který prožilo několik vyšších představitelů režimu z přímé konfrontace (první po půldruhém desetiletí) s nesouhlasem svobodných občanů a několik tisíc maskovaných posluhů, kteří nedokázali a ani se nepokusili zastrašovat své bližní obvyklými metodami, ba sami najednou pocítili něco velmi podobného strachu. I tento šok může přinést obojaké plody: do některých myslí snad vnese pochyby a poctevře jim tak skulinu k odvrácení od zlého, jiní budou vteřinu svého zakolísání kompenzovat tím větší zuřivostí - paměť všech zúčastněných však zůstane poznamenána navždy.

Jen jakoby mimochodem a se spravedlivou mírou bagatelizace se dostalo moci také třetího poučení: jak bezvýznamnou pěnou jsou všechny

její "převodové páky" v církvi, kdyby na ně proplývala sebevíce metálů a prebend, ba kdyby pro ně vymohla sebevýznamnější církevní tituly. Vysvětlení je až dětsky prosté: církve je sice bytostně hierarchický organismus, ze stejného bytostného přesvědčení věřících jim však aktuálně a účinně vládne Kristus, resp. Duch Svátý. Věřící milují své biskupy i papeže a pro tuto lásku jsou jim ochotni odpustit ledasjakou, ba téměř každou slabost; poslouchají je opravdově, to jest i ve chvílích nesouhlasu. Dvěma pánům však nelze sloužit a Kristus je Pravda: jestliže se někdo dá do služeb lži, rázem ztratí svou učitelskou a pastýřskou autoritu - i kdyby to byl biskup, i kdyby to byl sám papež. Teologicky i církevně-právně je to samozřejmě mnohem složitější, také z historického hlediska by bylo možno vznést nejednu věrojatnou námitku. Jenomže (zdravý křesťanský instinkt) kupodivu někdy nedbá jemných teologických nuancí. Nebo Duch svatý vane kudy chce, nespoután ani Kodexem kanonického práva. Nebo je historie smysluplná jen v podobě dějin spásy a následování Krista a církve již postoupila své křížové cestě tak daleko, že je imunní vůči omylům svých šťastnějších i zpuštěnějších dob. Ať už je příčina jakákoliv, tento "fakt obezřelosti" v obecné církvi dominuje našim časům. Ostatně např. naši polští bratři, na nichž se také mnohé viditelně ukezuje, dokázali v minulém století oběsit biskupa-kolaboranta a v minulém desetiletí zasypat shnilými rajčaty jiného biskupa, nadto papežova vyslanec (který byl mimochodem na Velehradě aplaudován: obojí se podle našeho názoru stalo po právu, podrobnějším vysvětlením bychom však příliš odbočili od našeho tématu) - přičemž tyto skutky spíše posílily než uměnily jejich pověst velice katolického národa.

Samostatnou a hned v několika chledech prakticky významnou kapitolu tvoří poučení, jež si z velehradské pouti odnesla církevní hierarchie. O žalostné úloze kolaborantských biskupů a kněží jsme již mluvili: a oni zde svou nejednotu a obecnou církví v nejsilnějším slova smyslu velmi živě pociťovali - kéž je tento zážitek alespoň pro některé z nich počátkem obrácení mysli i skutků! Kardinál Tomášek - tento pastýř, který uprostřed svého pronásledovaného stáda a cestou zdaleka ne přímočarou vyrostl ve velikou osobnost ve věku, kdy jiní bývají již dávno od všelikých lidských děl odvoláni - dominoval lidsky, kněžsky i politicky. Především dokonale zvládl úlohu mocného církevního knížete a primase země, tak cizí jeho tichému,

lidsky prostému založení: ukázal se být hoden svého úřadu služeb-
 níka našeho Pána a správce svěřeného stáda, jako pravý služebník
 dovedl i svou přirozenou a toliko lidskou pokoru přinést v oběť ke
 větší cti a slávě Boží. Dostalo se mu pak hned dvojí závažné satis-
 fakce, významu jak psychologického, tak politického. On, po leta
 systematicky obklopaný neposlušnými či falešnými služebníky a há-
 jící pravdu svého pastýřského poslání často téměř s pocitem osamě-
 losti, stnul náhle tváří v tvář obrovským zástupům, naplněným du-
 chem poslušnosti a lásky a v témže duchu usvědčujícími světskou poše-
 tilost nevěrných a malověrných. On, který tak dlouho mohl jen bez-
 mocně protestovat proti zkracování posledních práv církve a musel
 se smířit i s tím, že s ním moc ve své zpupnosti zásadně vyjednávala
 (či spíše dávala mu na vědomí své rozhodnutí) prostřednictvím sub-
 alterních úředníků, cenzorů a policajtů, tedy právě on byl náhle
svědkem selhání této moci před mocí mnohem větší, chvíle jejích roz-
 paků a strachu, kdy se lichotivě dovolávala jeho autority a alespoň
 nevysloveně spoléhala na jeho ochranu. Primárně vzato je ovšem něco
 podobného základní křesťanskou zkušeností, nutným důsledkem víry v
Boha jediného, pravého a živého, tvůrce a pána veškerenstva; bylo by
 pošetilé se domnívat, že mnozí ze služebníků zlého nevolají ve své po-
 slední hodině po knězi a odpuštění a bylo by dokonce bezbožné před-
 pokládat, že jim toto odpuštění bude šmahem odepřeno. Jenomže sou-
 částí této chvíle nebyla jen zkušenost poslední hodinky či soudu a
 neviditelné přemoci Boží: viditelně a nitrosvětsky zde triumfovala
 církev resp. - řečeno přesněji a pokorněji - zde selhalo zlo, byly
 položeny meze jeho nároku vládnout nad světem, zmocnit se tohoto dě-
 dičného údělu Beránkova, zkazit jej a učinit pustinou. Zajisté to
 byl jen okamžik, moc zde je pružná i dobře sycená našimi hříchy a
 netřeba podceňovat těžkosti, které ještě způsobí církvi viditelné i
 neviditelné: přesto však věříme, že právě toto byl okamžik pravdy,
 že napříště budeme my útočit a oni se budou bránit. Kardinál Tomá-
 šek to viděl a nutně to posílilo jeho vědomí, že není posledním z
 věrných na ztracené vartě, nýbrž nominální a faktickou hlavou moc-
 ných společenských sil, s nimiž musí každý v této zemi počítat:
 snad se mohou nadít ještě dlouhé neústupnosti a nepřátelství, již
 dnes jsou však schopny si fakticky vynutit přinejmenším respekt
 a zdvořilost.

Neméně důležité je, že to viděli také vysocí kuriální představi-

telé, navíc právě ti, kteří se osobně významně podíleli na tvorbě vatikánské "východní politiky" let šedesátých a sedmdesátých: politiky, kterou mnozí zdejší katolíci pokládají za tragickou a téměř všichni za problematickou. Zajisté všechny zprávy a rozbory poukazují již delší dobu jedním směrem, papírová fakta se však jen těžko mohou vyrovnat bezprostřednímu zážitku: církev je v této zemi vystavena tvrdému pronásledování, podobá se však spíše čemukoli jinému, než oné zdeptané a zkomírající hrdce (světská moc ji tak vidět chtěla a chovala se k ní podle toho, ale i Vatikán si kdysi do značné míry nechal vnáti tuto optiku, což bylo v souladu s faktickým stavem věcí, ne však s křesťanskou prozíravostí), za jejíž alespoň formální přežití je třeba zaplatit téměř každou cenu. Abychom byli evangeličtí, podobá se vzešlému hořčičnému zrnku, které úspěšně košatí: ptáci zde budou hnízdit a vyhubí škůdný hmyz, všeliké zlovlně zaseté plevely pak bezmocně zakrní ve stínu této koruny. Za takovýchto okolností vskutku není důvodu, proč platit příliš vysokou cenu za příliš nepatrné a podezřelé výhody (další kolo jednání Československo-Vatikán tvrdě zkrachovalo bezprostředně po Velehradské pouti: především příčiněmí znervoznělé státní moci, doufejme však, že i kuriální vyjednavací vyvodili důsledky z toho průkazného poznání). Nabízí se dokonce otázka, zd/a některé samozřejmá náboženská práva, navíc zaručená čs. zákony i mezinárodními pakty, mají být církví vůbec připuštěna jako předmět jednání, nekonečného handrkování a problematických kompromisů či zda nepřišel čas prostě je požadovat, třeba i ultimativní formou postvit stát před (jsemoj) jasnou volbu buď-anebo. Buď si hodlá podržet své výsady a respektovat své závazky; pak bez průtahů umožní plný, nerušený a svobodný církevní provoz, jmenováním biskupů a nezabráňováním v kněžském a řeholním povolání počínaje, volným přístupem k náboženské literatuře a odstraněním jakékoli diskriminace věřících konče. Nebo pokládá všechny své závazky i zákony za pouhý účelový cár papíru a je tudíž naprosto nehoden svých výsad: pak budou biskupevé i kněží vysvěceni, veškerý provoz včetně vyučování a apoštolátu zajištěn na vlastní odpovědnost církve, odhodlané podstoupit další pronásledování a nadále nelosyální vůči slhavší světské moci. Anglický král kdysi mohl pronést a poté uskutečnit výrok, že jeho biskup již nebude mít hlavy, na kterou by si mohl nasažit z Říma zasláný kardinálský klobouk; paradoxně vše nasvědčuje tomu, že pro dnešní totalitní moc, jinak mnohonásobně

*Jaké
výsady*

silnější a cílevědomější, by bylo podobná volba záhubná. Ultimativnější postoj církve by tedy s největší pravděpodobností přinesl úspěch, třeba jen částečný.

Velehrad totiž znamenal definitivní tečku⁺ za jednou iluzí, která po desetiletí spoluurčovala řeč i jednání mnohých: za hrozbou zániku katolické církve v Československu či jejího státem vyvolaného rozkolu. V padesátých letech došlo k rozsáhlým pokusům v obou směrech (likvidace řeholí i všech laických křesťanských sdružení, uvěznění či internace prakticky všakeré katolické hierarchie a tisíců kněží i laiků, především z řad intelektuálů, snaha vyvolat v život tzv. Katolickou akci), které však již tehdy přinesly vesměs velice dvojnásobné výsledky.⁺⁺ Od této doby sice moc nepřestává skrytě a čas od času idosti otevřeně operovat s touto hrozbou, nicméně jsou to pravděpodobně právě současní státní představitelé (ojedinělé výjimky potvrzují pravidlo), kdo ji ze všech zainteresovaných pokládají za nejméně reálnou. Za to v mínění valné většiny kněžstva a zvláště hierarchie i nezanedbatelné části laiků je tento argument velice živě přítomný a tvrdě limituje nejednu odvahu (vždyť zdaleka neběží jen o ty, kdo z něj vyvozují nepoctivé důsledky a předem jím omlouvají libovolnou míru kolaborace). Bona fide zřejmě jednali i představitelé římské kurie, jimž po desetiletí tato "záhubná alternativa" svazovala ruce a nutila je přijmout nejpochybnější kompromisy (u hierarchie naší i kuriální zřejmě sehrál svou roli i jistý falešný konzervatismus, který bych pro zdejší poměry označil jako mechanické lpění na tradici "austrokatolicismu" v jeho nejinfantilnějších složkách). Nejprve musím konstatovat, že v daném případě pokládám každý ústupek, učiněný pod dojemem takových či onakých hrozeb, za tu nejistější cestu, jak se přičinit o jejich naplnění. Není to proto, že bych byl zásadním odpůrcem kompromisů či že bych nechápal,

⁺ Následuje jedna z klíčových тезі mé úvahy, kterou zeřazují na toto místo prostě proto, že někom zařazena být musí: kdyby to nebylo nezdořilé vůči čtenáři, s potěšením bych ji opakoval desetkrát a ještě se kontrolním testem ujistil, zda ji opravdu všichni pochopili.

⁺⁺ Viz pozoruhodnou studii Karla Kaplana o vztazích církve a státu v letech 1948-56 v jednom z nedávných čísel římských Studií, která vychází převážně z pohledu "druhé strany" a pokládá přitom církev za mnohem odolnější, než jak ji kdy hodnotily sporadické katolické prameny.

nakolik je cesta viditelné církve, nakolik je její katolicita spjata se schopností upřednostňovat ve volbě mezi militantními a kompromisními postoji právě řešení křesťanské, padni komu padni (padlo střídavě té i oné poloze a právem věříme, že se tak nedělo ve jménu menšího zla, nýbrž většího dobra, že se církev neučila umění takového rozlišování z nezbytností tohoto světa, nýbrž ze slov Kristových a v jistém smyslu již ze samotného faktu jeho Vtělení). Není to ani proto, že bych byl potřeštěný radikál, masochisticky toužící po mučednictví, jehož krédem je "čím hůře, tím lépe" a který chce za každou cenu vehnat církev do katakomb, do přímé konfrontace s režimem. Vycházím toliko z analýzy konkrétní situace, totiž z analýzy násilné moci vůbec a totalitní moci zvláště. Násilník stejně uskuteční všechny ty své zlé záměry, naněž mu stačí síly: ústupky či smírná jednání protivníka v něm jen povzbuzují přesvědčení o vlastní převaze a povzbuzují ho k ještě dalekosáhlejším nárokům. K bytostnému určení totalitní moci pak patří nemožnost rozumného, plody přinášejícího kompromisu s čímkoli, co se nachází v její mocenské sféře (ostatně žalostné konce většiny smluv s totalitními státy během posledního půlstoletí naznačují, že tento problém přesahuje hranice dané mocenské sféry): právě vzhledem k jejímu totalitnímu nároku je pro ni kompromis něčím absurdním, neboť nejen že si nechce shemáže ukládat žádná omezení, ale přesně vzato ani nepřipouští existenci jakéhokoli skutečného partnera. Přesto takové kompromisy velmi ráda uzavírá, ba učinila z nich jednu z hlavních teoretických i praktických zbraní své expanze (od Leninova "dodají nám i provaz, naněmž je oběsíme" přes politiku "národních front" ve východoevropských zemích až po záludnosti "detente", odzbrojovacích jednání a znovuvzkříšení hesel "národní jednoty"). Pro ni sami jsou přece absolutně nezávazné, zatímco pro protivníka představují hned trojí nebezpečí (a nepodceňujme rafinovanou politickou a diplomatickou kulturu, která téměř mechanicky zaručuje podobný efekt: víceméně nahodilé selhání, jako v případě paktu Ribbentrop-Molotov, mohou pak být příčinou hlubokých resentimentů a zrodit mýty typu "důsledného antifashiemu"): respektuje přijatá omezení, pod jejich neúnosným tlakem se vnitřně rozkládá a navíc na jejich základě obvykle zpřístupňuje životně důležité informace, není-li přímo infiltrován a indoktrinován. Historické zkušenosti s totalitní mocí potvrzují toto pravidlo: také zkušenosti ^{katolické} církve u nás, která na rozdíl od jiných denominací i v nejtvrdších dobách odmítala slevit ze svých zásad -

také za své utrpení a za svou věrnost se jistě dočkala dnešního znovuvzkříšení a neviděného rozmachu.

Mnozí zajisté nesdílejí tento můj názor na nemožnost kompromisů s totalitní mocí a budou se přes všechny špatné zkušenosti o ně vždy znovu pokoušet, budou je považovat za jedinou reálnou cestu k nápravě věcí veřejných i čistě církevních. Důležité je však to, co jsem konstatoval na počátku předchozího odstavce: jak odpůrci, tak stoupcům kompromisů mohou na příště ze svých klakulů vyloučit nebezpečí umělého rozkolu v církvi či jejího přímého zákazu. Velehrad byl působivou demonstrací, že pokus o rozkol je od počátku odsouzen k neúspěchu a směšnosti. Současně musí být nejpozději od této pouti (se všemi jejími parametry, uváděnými v popisné části) i těm "nejtvrdším" stoupcům mocenského řešení jasno, že zakázat nebo radikálně omezit církevní provoz znamená vehnat do podzemí (či po našem: do katakomb) několik milionů aktivních věřících: do podzemí, které by bylo vysoce organizované, kterému by nehrozila ani dočasná ztráta perspektiv) jaké se s obtížemi vyvíjí třeba polská Solidarity, neboť jeho smysl by byl napájen z věčných zdrojů, a jehož odhodlání by stoupalo přímo úměrně s rozsahem použitých represí, (tradice mučedníků je živou součástí katolického odkazu, jedním z mostů mezi církví bojující a vítěznou) ba v němž by patrně militantní postoj časem převážil nad orientacemi tiššími, kontemplativnějšími) právě Velehrad ukázal, že církev se nezříká žádné ze svých zásadních zkušeností: také tradice velkých rytířských a křížáckých světců je jedno z nich. Jestliže dnešní totalitní moc mívá nějaké zlé any, pak k nejděsivějším nepochybně patří sen o tom, že by mohla být konfrontována s takovýmto podzemím: proto se nejen bude opravdu "jako čert kříže" střežit každého kroku, který by mohl vyvolat v život podzemní činnost, ale bude pravděpodobně ochotna k ledasjakému ústupku, jen aby se této alternativě vyhnula. Ti, kdo jsou vedeni poctivou starostí o osud církve v Československu, mohou tedy hrozbu její násilné likvidace bez obav odložit do staré veteše; naopak ti, jimž sloužila jen jako zástěrka pro ospravedlnění jejich špatných úmyslů, by si měli hledat nový a přesvědčivější argument.

Jakých zkušeností nabyli a jako poučení si mají odnést věřící sami: ovšem navíc ke všem těm, o kterých již byla řeč a které účastníci tak či onak vnímali a s potěšením kvitovali. Z těch posledních ve stručnosti připomeneme radost, že se Boží slovo šíří a úspěšně za-

pouští kořeny na tomto území, jehož valné části bylo donedávna možno pokládat za téměř misijní. Obnovení sebevědomí: avšak sebevědomí pokorných, pramenící z vkladu utrpení nedávných generací i z vlastního odhůdlání vydat svědectví. Vědomí vlastní síly! avšak síly z následování Krista jako pravdy živé, osvobozující a láskyplné. Tedy síly, schopné po svém vlastním způsobu čelit lži, ale vzdálené úmyslu nahradit ji po světském způsobu krutovládou pravdy, zavražděné a petrifikované, neboli vyměnit jednu totalitu za druhou, snad ještě horší (protože porušení nejlepšího je vždycky nejhorší!) - k tomuto rozlišení se ještě vrátíme.

Před opozičními iniciativami, před církvemi a konec konců před každým odpovědným občanem této země se již po několi let stále jasněji rýsují čtyři velké otazníky či čtyři zásadní úkoly (parciální síce, nicméně nabízející jediné východisko ze vši stávající parciality a rozkladu), které bychom mohli označit za primárně politické. Za prvné jak obnovit společnost, která je po dlouhá desetiletí totalitní moci záměrně atomizována na pouhý soubor manipulovatelných jedinců, jejíž vazby (mezi národy, mezi generacemi, mezi společenskými skupinami, mezi regiony, obcemi a závody, ale i mezi známými, přáteli a dokonce členy rodiny) jsou systematicky destruuovány, ba jak ji perspektivně obnovit jako občanskou společnost, polis.

2) Za druhé jak ovlivnit většinu smýšlení v církvi směrem ke skutečné katolicitě, jejíž nezbytnou součástí je přece jistý "sociální" a "občanský" přesah (ve smyslu služby i odpovědnosti - a velice světským přídechem se tomu také říká angažovanost): jak přispět k obecnému pochopení, že v podmínkách totalitního útlaku a pronásledování je takový přesah dokonce čímsi prvořadým, co se dotýká samých základů víry a je prubířským kámenem její opravdovosti. Není na tom nic samozřejmého, vždyť autentickou součástí křesťanské tradice je určitá distance vůči záležitostem, které se týkají království toli-ko pozemských; současně je sama církev bojující organismus, který žije na tomto světě a na kterém se proto až po jistou nadpřirozenou mez projevují všechny světské zákonitosti, tlaky a nešvary. Např. v podmínkách dlouhodobého pronásledování a menšinového přežívání typická mentalita ghetta či sekty: izolacionismus spolu s pocit vlastní vylučnosti, defenzivní nedůvěřivý postoj vůči nepřátelskému okolnímu světu spolu s instinktivním útekem do "čisté" spirituality, s hledáním ospravedlnění v pouhém aktu víry bez skutků (respektive a

obvykláji, neboť vina si nese trest sama v sobě, v jakési schizofrenii skutků, v jejich důsledném rozčlenění do dvou kategorií: na ty "posvátné" a skutečně důležité, v krajním případě redukované jen na sféru modlitby, obřadných úkonů a sexuálního života, v nichž je třeba zachovávat nejpřísnější horlivost, a na ty pouze případkové, nezbytné pro styk s vnějším světem a existence v něm, na nichž záleží tak málo, že zde lze přehlédnout ledasjaké svinstvo - ani takový katolík jistě nebude přímo vraždit, krást či křivě přísahat, neřku-li se rouhat, ochotně však bude předstírat, že jsou mu záležitosti tohoto světa natolik cizí, že nevidí, souvislost mezi podobnými ošklivými činy a např. svou účastí na volbách či jiné manifestaci, členstvím v nějaké organizaci, poctivou prací pro nemravný účel nebo třeba žoviální pravdomluvností při policejním výslechu⁺⁾ . Přitom však církev nehlasá věřícím i nevěřícím jen Dobrou zvěst a nepro- středkuje jen cestu k věčnému životu, ale skýtá jim jejich ryze poslední pozemskou naději (obě je vlastně spjato mnohem těsněji, než je v tomto kontextu možné rozvádět): zůstává totiž v tomto státě jedinou vážnou společenskou silou, která je organizovaná a přitom relativně nezávislá na totalitní moci, je jediným větším společenstvím, které v zásadě odolalo destrukci a atomizaci. Je proto nepochybné, že obrana lidských práv a vůbec každé úsilí o nápravu politických

⁺⁾ Většina křesťanů může Svědkům Jehovovým jen závidět opravdovost jejich víry, obětavost jejich skutků i soudržnost jejich společenství; pro jejich místy až dotěrnou a rozhodně výbojnou dogmatickou nesnášenlivost bychom měli mít spíše chápatý úsměv, spojený možná s pocitem studu, že je nám leckdy těžko být ve starém světě stejně mladí a horliví jako evangelijní zvěsti; právem nás zamrazí až tehdy, když ve chvílích zkoušky pochopíme, že rozlišují mezi "bližními" a "ještě bližnějšími", "našimi", "vyvolenými" a že skutek Samaritánův by byl mezi nimi odsouzen, pokud by se týkal jejich nepřítelů nebo třeba jen nepřímo ohrožoval zájmy jejich společenství - krátce když se setkáme s mentalitou sekty, která má s církví tak mnoho společného a přece je jen její nepodařenou karikaturou, téměř jako ďábel je opicí Boží. - Ani my však nejsme nebezpečí této mentality ušetřeni (uvádím zde řadu víceméně akademických příkladů, v textu z roku 1978 jsem jeden její specifický projev charakterizoval jako "buchtový katolicismus"): pokud je církev ve svých dějinách, od sporů o obřizku až po tajemné zvraty tridentského i obou vatikánských koncílů, dokázala překonat, pak mnohem spíše působením Ducha Svatého, než zásluhou křehkého lidského elementu. Jenže i Duch respektuje svobodu, k níž jsme byli stvořeni, a jen zřídkakdy jí udílí lekce tak důkladné, jako u proroka Jonáše: je proto dobré stále si připomínat, čeho se s Jeho pomocí máme verovat a čemu být otevřeni.

věcí se musí perspektivně (tedy přesně v té míře, v jaké nechtějí být jen neúčinným a exkluzivním protestem, nýbrž opravdu přips^zpět k tomu k dobru polis) orientovat na církev jako na svého jediného přirozeného spojence, snažit se "mobilizovat" tuto sílu či křesťanství řečeno přijmout za svůj tento kvas a opřít svou stavbu o tuto skálu. Stejně nepochybně - byť daleko méně samozřejmě - je však i opačná vazba. Přímo: vždyť značnou část dnešních technických možností (např. pokud jde o nezávislý informační systém) a faktických skoro-svobod (nebo alespoň prolomení ticha, které doposud halilo nesvobodu a represí a skýtalo jí takřka neohrazené možnosti) získala církev obsazením prostora, který právě občanské hnutí na totalitní moci původně vybojovalo a najeož obranu se neustávají nasezovat jako svého druhu hromosvod. Ale především nepřímo: sebesvětější církevní provoz, uskutečňovaný v opetrnické kolaboraci nebo jen v důstojném sakrálním izolování, by snad obětím totalitní manipulace nabízel jakýsi útěk a opium, rozhodně ne však Krista s jeho Dobrou zvěstí - bez odvahy ke skutečnému "občanskému přesahu", bez vůle aktivně čelit vzmáhajícímu se zlu (což neznamená osobovat si soud nad dobrými a zlými, který má být ponechán Bohu) přestane být církev solí země a stane se pouhým kusem zlata, vydaným na pospas prvnímu drzému zloději, pouhou zakopanou hřivnou a ob^zíleným hrobem. Tato "cesta tam a zase zpátky" mezi občanskými iniciativami a církví je pokryta řadou překážek, od historických resentimentů až po bariéry komunikační a psychologické: přitom naštěstí nejde jen o t o , z d a obě strany pochopí nutnost ji vykonat, ale zda jí pochopí včas. Pane zůstaň s námi, neboť se připozdívá! Osobně se obávám, že jinak na snadě jsoucí řešení, totiž sekularizace důležitého křesťanského zájmu a následná politizace jisté části občanského hnutí v podobě nějakého křesťansko-demokratického programu a strany, není v totalitních podmínkách uskutečnitelné a církev i občanské iniciativy budou patrně nuceny vypít až do dna tento kalich, v němž je k dobrému vínu přimíchán ocet i žluč, konzumovat toto manželství s rozumem (či z nezbytí) a ospravedlnit je plody, které koneckonců dosvědčí lásku.

③ Za třetí jak odstranit uměle navržené i přirozené bariéry mezi našimi národy - a to aniž bychom se dali tou pohodlnou cestou, vedoucí do pekla, která řešení problémů vidí v jejich včasném odstřelení, v odstranění rozdílu za cenu likvidace národních individualit. Zajisté to předpokládá přestat již konečně s rekriminacemi, z dou

stran stejně oprávněnými jako zbytečnými. Při dobré vůli lze ostatně účty pokládat za vyrovnané. První republika v zásadě upírala Slovákům samostatnou národní identitu a nešetrně se dotýkala jejich katolického smýšlení (mimo jiné podporou čechofilní protestantské menšiny), Slováci jí důkladně oplatili neloyaltitu ve chvílích jejího rozpadu a nepěknou epizodou Slovenského štátu (také Československý stát je ovšem zatím z dějinného hlediska jen pouhou epizodou, o jejíž trvalosti i hodnotě nám zbývá teprve rozhodnout). V letech 1945-48 české strany včetně demokratických zradily nebo alespoň lehkomyšlně obětovaly Slováky, kteří nejdůsledněji a nejdůspěšněji odporovali nastupujícímu totalitarismu a kteří pak další dvě desetiletí byli nuceni snášet hned dvojitý útlak: totalitní a ještě český. V roce 1968 pak Slováci usnadnili porážku pokosu o obnovu lidštějších politických poměrů, přinejmenším spontánní preferencí federalizace před demokratizací - ani oni se v následujících desetiletích nezdráhají využívat výhod, které jim jejich oportunní krok vynesl. Zaplakat by mohli tak nejspíše Moravané (i co do rozsahu reformem religiozity se nacházejí někde uprostřed mezi oběma póly), které Češi soustavně znásilňují státoprávně a které Slováci, dlouho s nimi koketující, v rozhodující chvíli svého úspěch zradili ve jménu úzce a žárlivě chápaného nacionálního zájmu: měli pravdu v tom, že Moravané nepochybně nejsou národem, zato však názorně předvedli, jak je abstraktně chápaný princip sebeurčení národů ve středoevropských podmínkách neudržitelný, jak je nezbytné s jistým patriotismem zemským, aby zde nacionální cítění bylo přinejmenším kombinováno, Pouhé umlčení rekriminací, třeba z obou stran dobrovolné, je však jen prvním krokem, zdalekane postačujícím. Je třeba trpělivě prolamovat vzájemný psychologický blok, neuvědomělý, o to však nebezpečnější: povýšenecký instinkt Čechů vidět ve Slovácích jakýsi nepřilíš kulturní a poněkud exotický přívazek, vděčící za samostatnost čistě shodě historických náhod, ve slovenštině pak nářečí, konstituované vše spisovný jazyk z pouhého nerozuma a jakýsi "natruc"; obranný instinkt a jakýsi "Minderwertigkeitskomplex" Slováků, pokládajících za nutné zdůrazňovat svou národní identitu při všech příležitostech a příliš robusními gesty, zbytečně podezíravých a nedůvtivých i tam, kde opravdu není žádných zlých sní postranních úmyslů. Hlavně je však třeba pochopit, že uznáváme-li existenci dvou samostatných národů, nesmíme ji jedním dechem redukovat toliko na hrani-

ce jazykové či geografické, nýbrž musíme respektovat hluboké rozdíly v křesťanské tradici, v celkové mentalitě i v preferovaných cílech. A poctivě počítat s jejich důsledky, tj. nevidět neochotu ke spolupráci či zlý úmysl tam (byť to bylo ve sférách na první pohled nejprekvapivějších), kde se druhá strana toliko snaží autenticky vyjádřit svůj odlišný dějinný smysl: teprve v obecnosti (katolicitě) těchto smyslů, v jejich souzvuku je naděje na naše plodné spojení v dvojjediné obci. Jeden příklad z mnoha, zvolený z politické sféry, třeba však zdaleka ne nejdůležitější. Češi se musí smířit s tím, že pro Slováky bude národnostní aspekt hrát mnohem významnější roli respektive že (což spolu úzce souvisí) lidská práva a svobody pro ně znamenají především a někdy takřka výhradně náboženská práva a náboženskou svobodu: nejen smířit, ale uznat dobré důvody a oprávněnost tohoto postoje. Slováci zase musí porozumět, že úvahy o možnosti křesťanské politiky - především demokratické, ale také, respektive v důsledku toho založené na spravedlnosti, na respektování důstojnosti člověka i obraně uznaných hodnot - nejsou v Čechách zdaleka podmíněny jen omezeními danými totalitní mocí. Mnohadeletý tragický náboženský svár, který posléze (a katolíci na tom nenesou malou vinu) vyústil v protikřesťanský a zvláště protiklerikální osten a nedůvěru, je naším trpkým, nicméně faktickým dědictvím. Každá nabídka služby zde skrývá nebezpečí, že nebude jen "kamenem úrazu, o nějž klopytnou mnozí" (dodejme nehořní), nýbrž skutečným pohoršením pro ty, kdo věrně střeží dědictví otců, žízňají po spravedlnosti či obětují svůj život službě bližním - důsledněji než většina z nás. Zajisté neumíme a nesmíme smí v politice nabídnout jiné než křesťanské řešení, o jehož pravdě a osvobodivé síle jsme hluboce přesvědčeni. Pro české i slovenské křesťany by mělo být samozřejmé a mimo oblast možné diskuse, že nikdy nezneužijí svého většinového postavení (na Slovensko je nesporné, v Čechách je možná otázkou dneška, avšak jistotou zítřka) k potlačování menšit či k omezování jejich práv, k nimž v politické oblasti počítám např. i důsledně laický charakter státu, v němž všichni žijeme. V Čechách však zřejmě nestačí respektovat "normální" práva, právě křesťanská politika bude muset brát v úvahu nejen jeden přemrštěný požadavek, nejen jeden zjitřelý cit, nejen jednu apriorní averzi (již nyní, pod knoutou totalitní moci, je zde umění křesťanské politiky spjato se schopností rozlišovat mezi opravdovými vzněty a mezi čistě účelovými gesty, která využívají protikřesťan-

ní postoj jen jako kamufláž své bytostné antidemokratičnosti: bude to velice komplikovat náš postup včetně spolupráce s křesťansky smýšlejícími Slováky, bylo by však tisíckrát horší, kdyby-chom opětovně zaseli semeno sváru, nového tragického rozpolčení české společnosti - dům, v sobě rozdělený, zahyne, kdo se je vítr, sklízí bouři!

4) Za čtvrté jak "internacizovat" zápas s totalitní mocí, zakotvenou v jediném centru a opírající se o jediný imperiální nárok. Národ po národu vynakládá své nejlepší síly a všechn svůj důmysl, přináší ty nejtěžší oběti, aby se vymanil z pout totality, aby zastavil nebo alespoň zabrzdil, obelstil ničivý proces, který se netýká jen politiky, ale posléze zasahuje všechny lidské sféry a hodnoty: náš svět se stává neobyvatelným a život nežitelným - a to v nesrovnatelně doslovnějším smyslu, než v jakém této módní metafory užívají západní myslitelé⁴⁾. Ostatní postižené národy však pohlížejí na takové pokusy jako na cosi, co se jich přímo netýká, co je jim dokonce podezřelé svou cizotou a nečasovostí (zde vykonala své dlouholetá manipulace, potlačující každou odlišnost a individualitu: i ti, kdo se jí vědomě vzpouzejí, ztrácejí namnoze časem cit pro smysl rozdílnosti, mnohotvárnost života se pro ně stává čínsi pohoršlivě složitým a nepřípadným), co by mohlo ohrozit jejich vlastní zájmy či usvědčit jejich malověrnost. S podobnými pocity, ba s jistým škodolibým zadostiučením sledují nevyhnutelnou porážku těchto pokusů (vždyť je tím znovu stvrzena osudovost porážky a jsou tak zproštěni jakékoliv viny za neúspěch svých vlastních emancipačních snah): často jsou dokonce ochotni alespoň koncedovat svým vládám přímou spoluúčasť na jejich potlačení, zvláště pokud je spjata s nějakými mementálními výhodami (původ tohoto zaslepení by si vyžadoval zvláštní úvahu, ve které by bylo třeba osvětlit, proč zřeknutí se principů

⁴⁾ Univerzálnost soudobé krize je nesporná, lidstvo jako celek vykazuje četné příznaky smrtelně ohroženého organismu, byť se na různých místech projevují v různé míře a různým způsobem predispozicí k této chorobě odvozuji někteří z pyšné vzpoury novověku, jiní ji (asi logičtěji) kladou do souvislosti s prvotním hříchem, eventuelně okolo sebe spatřují předzvěsti nadcházejícího konce časů. Stále však zůstává nezodpovězena otázka (a tabuizována nejen těmi přímo ohroženými, ale i těmi, kdo by z a t í m měli mít možnost svobodně hledat odpověď), zda právě militantní totalitarismy dvacátého století nejsou vlastní infekcí, která vyvolává většinu krizových příznaků i v přímo nezachvácených částech organismu lidstva, nebo alespoň tím činitelem, na jehož virulenci beznaděje ztroskotávají všechny dosa- vadní pokusy o terapii.

křesťanské solidarity, lásky a touhy po pokoji ve jménu všeobecné nenávisti, závisti a boje - např. třídního - znamená zradu na věci chudých a utlačovaných; proč však také odhození Kristova meče, zapření Silného Boha ve jménu slabosti vůči tomuto světu a nepravému míru tohoto světa znamená zradu na věci chudých a utlačovaných). Nemají-li východoevropské resp. středoevropské národy nadále spoléhat na zázrak (který nepřijde už jenom proto, že Bůh i ve svých zázracích respektuje naši svobodu a že tedy i o ně se musíme v jistém smyslu "zasloužit"), je všechna jejich pozemská a politická naděje podmíněna tím, zda dokáží v rozdílnosti svých cílů i prostředků nahlédnout jednotu základního zájmu (a téhož bytostného ohrožení), zda budou v převažujících zlých časech čelit nebezpečí účinnou solidariitou a zda se v příhodnou chvíli vzchopí ke společné osvobodivé akci (motivy mohou být různé, od téměř "nostalgicky konzervativních" až po necitlivě "pokrokažské" - dokáží-li sehrát svou roli, budiž jim mnohé odpuštěno). Jisté je, že všechno toto musíme začít vytvářet již zde a nyní: vždyť jako smrt může i příhodná chvíle přijít kdykoliv a zastihne-li nás nepřipraveny, bude jen prologem k ještě horším časům. Kromě všech historických, psychologických i dalších přirozených bariér je nutno počítat i s dobře vyvinutým instinktem totalitní moci, která každý pokus o "internacionalizaci" občanského neschvalu ve své demóně všelijak technicky znesnadňuje a postihuje mimořádně masívními represemi. Splnění tohoto úkolu je však pro nás etně otázkou života a smrti (života a smrti národů i jednotlivců jako v posledku života a smrti časné i věčné): a křesťané jsou právě ti, kdo bytostně straní životu vůči smrti, kdo jsou připraveni obětovat svůj vlastní život v boji proti ní - následující v tom Ježíše Krista, který svou smrtí smrt přemohl a který je stejně Cestou jako Životem.

Probrali jsme tyto čtyři hlavní (netvrdím, že jediné) úkoly i s příslušnou argumentací pro a proti podrobněji nejen vzhledem k jejich zásadnímu významu, ale také proto, sbychom mohli přímo demonstrovat poučení a změny situace, jež na tomto poli přinesl Velehrad. Raději budme skeptičtí k faktům, že se vigilie i vlastní pouti zúčastnila aktivní skupinka polské mládeže, že se nad hlavami zástupů tu i tam objevovaly prsty, vztyčené ke znamení vítězství (odvolávka známý symbol stoupenců Solidarity byla nepochybná, i když ani stará válečná tradice není ještě zapomenuta) a zvláště, že se v absolutní oddanosti papeži promítal i jeho polský původ ve smyslu vědomí, že je na-

ším otcem nejen de iure a duchovně, ale také společně prožitou zkušeností stejné bídy a naděje: nepřikládejme tedy těmto faktům přehnaný význam a konstatujme, že "internacionalizace" zápasu utlačovaných, jejich účinná solidarita v utrpení i v úspěších zůstává naprosto otevřeným úkolem, pro jehož splnění jsme vykonali sotva první krůčky, ba který není namnoze ani dostatečně zmapován.

Pokud jde o tři prvně jmenované problémy a úkoly, změnilo se však všechno. A zase raději začnu negativními vymezeními. Především nelze ze ^{skute} skutečnosti, že se zmíněné problémy na chvíli zdály být vyřešeny, nikterak vyvozovat, že bychom je napříště směli pustit ze zřetele či že bychom alespoň definitivně věděli "jak na ně". Vždyť právě katolíkům by mělo být dostatečně jasné, že sebeušlechtilejší momentální vzněty dláždí stejně dobře cestu do Nebeského království jako do pekla, že všechno, nebo téměř všechno záleží na tom, zda jim dokážeme dodat řád a tvar a trvalost, zda je prostě dokážeme odít slovy, skutky a posléze tělem⁴⁾. A to i v případě jako byl náš, kde tyto vzněty byly logickým důsledkem dlouhodobého a smysluplného vývoje, kde v nich jedni mohou vidět ovoce svého celoživotního snažení či obětí a druzí alespoň vytušit jejich plodnost. Co je daleko nejdůležitější, je jednoznačná pozitivní odpověď na zmíněné otázky (zdaleka ne samozřejmá, vždyť od pietismu k austrokatolicismu existuje celá škála možností, jak je zatemnit nebo se jim vyhnout), obecná (výše snad bylo ukázáno, že také patřičně reprezentativní) dobrá vůle tyto problémy řešit. Zajisté namnoze nevíme "jak" a je vysoce pravděpodobné, že se přitom dopustíme spousty chyb; spásnost a osvobodivost řešení však byla již nahlédnuta, a právě na Velehradě.

⁴⁾ Přičemž nezapomínáme, že:

- a) Každé vtělení s sebou nese spoustu komplikací, vyvolávajících hlubokou nechuť jakéhokoli gnostického myšlení (konečně již sterilizovat lidi, svět a posléze i Stvořitele, rozkoš je sice vítána ve všech pádech, nesmí však s sebou nést žádné plody a závazek a pokračování) - vždyť i samo Vtělení je čímsi bytostně nečistým a pohoršlivým, alespoň pro čisté duchy typu Luciferova;
- b) Opravdový smysl dává našim vznětům jen milost a posvěcení - což v praxi znamená mimo jiné, že jsou schopny stát se součástí řádu posvátných symbolů;
- c) Zbožnění rozumu je zajisté idolatrií a hanebností, z čehož však neplyne, že smíme znesvěcovat tento Stvořitelův dar, jeden z nejzákladnějších - cokoli by bylo trvalou urážkou našeho rozumu (zde je ovšem kámen úrazu, neboť i rozum patří k našim porušitelným a porušeným mohutnostem a o nadvládu nad ním zápolí rozmanité síly), je také falešným vznětem a neomylnou známkou nepravé víry.

Kromě toho je zde další problém, ne nepodstatný a ne nenavazující na předchozí pochybnosti. Abych se nezpronevěřil logice a pravidlům efektivní komunikace, pokusím se vykázt svá jednotlivá tvrzení konkrétními fakty. Činím tak však s hlubokou skepsí a opravdu jen pro pořádek. Protože každý (nebo téměř každý), kdo na Velehradě byl, bude mé výklady pokládat za cosi nadbytečného, co snad pomáhá zpřesnit a artikulovat jeho vlastní prožitou zkušenost, co však také nebezpečně zavání hnidopištvím a rozmělněním velkých věcí. Pro toho, kdo naopak na Velehradě nebyl, mohou uváděná drobná a namnoze jen anekdotická fakta sloužit nanejvýš jako vodítko, rozhodně nemohou být pokládána za nezvratné argumenty: vždyť zde téměř vše stojí a padá s příslušnou atmosférou. Prostě chvíli osvobození je možno dosvědčit a dodávat tomuto svědectví váhu následnými skutky, nelze ji však nezúčastněným zprostředkovávat ve formě "návozu k upotřebení" nebo metodického slovníkového výkladu.

Snad nejvíce bilo do očí, že zde po desetiletích systematické destrukce společnosti "zčásta jasná" stánuo znovuvzkříšení společenství (jedinou dalekosáhlou paralelu lze nalézt v onom tragickém srpnovém týdnu před sedmnácti lety, tehdy však bylo bohužel až příliš zřejmé, že v podloží této křehké stavby je přimíšeno více zoufalství a beznaděje, než aby mohla přetrvát). Žádná izolovaná sekta vyvolených či dožívajících pozůstatek lepších časů, nýbrž skutečná celonárodní reprezentace, jaká nemá hned tak obdoby. Žádné sjednocení momentálním zájmem (třeba sebeušlechtlejším), které pomine odeznáním tohoto zájmu nebo jen přirozenými odstředivými tlaky, nýbrž opravdové společenství se vším všudy, od vědomé lidské sounáležitosti a spolucodpovědnosti přes kulturní a vysoce kultivovaný systém vazeb až po společně sdílené základní hodnoty a tužby. Již sám počet účastníků je faktem výmluvným a zásadním, jeho historický význam jsme v motto nezdůraznili pouhou náhodou. Zajisté je důležitý vzhledem k míře reprezentativnosti, zajisté potvrzuje existenci na totalitní moci nezávislých informačních možností a jejím záměrem protirečící obecné vůle. Ale také (a hlavně) svědčí o opravdovosti tohoto společenství, o bytelných kořenech touhy po obci, v níž "by všichni jedno byli": vždyť každý z účastníků musel sám a dobrovolně obětovat nejen svůj privátní zájem s volnými dny či dovolenou, musel podstoupit nejen riziko - jedinou odměnou mu bylo právě společenství ve víře, naději a lásce (ostatně připomeňme, že nejen papež v

*Kodice
a par*

Římě, ale také miliony věřících ve všech kostelích naší republiky se v onen den modlily za účastníky velehradské pouti a na dálku s nimi sdílely společenství oběti, rozhojňující tak řady těch, kdo ve "statistickém celku československé populace" vytváří obec opravdu lidskou - ať již navzdory nebo díky tomu, že dávají přednost Boží službě). Duch Velehradu pak byl jednoznačně duchem společenství, před Bohem i před světem zde stanula jediná veliká rodina bratří a sester⁺). Spokojme se jen dvěma epizodickými, byť charakteristickými detaily. Mám rád víno a jsem silný kuřák: rozhodně je mi cizí jakákoliv puritánská tendence a každý pokus o násilnou reglementaci v tomto směru, o "kažení hříchů" ve smyslu husitských artikulů pokládám za hluboce protikatolický⁺⁺). Přesto či právě proto jsem byl fascinován v Československu zcela nebyvalou skutečností, že se mezi statistickými účastníky (a najmě k ránu po probdělé noci) nevyskytl snad ani jeden opilec a že na hlavníci prostranstvích před chrámem (a u hřbitova) bylo i zapálených cigaret jen poskrovnu - a to ještě vět-

⁺) Poslední tři slova nejsou ozdobný ornament, nýbrž velmi důležitá specifikace. V normální rodině (a do značné míry také v církvi, stejně jako v každém života schopném společenství) totiž oprávněně figurují i mnohem hierarchičtější a komplikovanější vztahy než pouhá bratrská rovnost. O obnoveném a vpravdě evangelickém (ne však protestantském, mni-li se protestem trvalá neochota sklonit, se a nést plody) charakteru velehradské pouti svědčí právě to, že autorita byla toužebně hledána, nikoli mechanicky akceptována: jestliže kardinálům Tomáškoví i Cesarolimu projevovaly zástupy bezpodmínečnou synovskou poslušnost, stalo se tak především pro jejich věrnost věci Kristově. Jiným jejich biskupská hodnost nedokázala poskytnout sni jen pocit osobního bezpečí ("vždyť oni nás tu nakonec pobijí" je naivní, nicméně autentické zvolání význačného a státem nadměru významovaného církevního hodnostáře).

⁺⁺) Požívají-li katolíci pověsti, že pijí, kouří a souloží a vůbec se s oblibou oddávají hříchům těla, je to vůči mnohým z nich krajně nespravedlivé, zdaleka to však není nelichotivé, jak by se mohlo na první pohled zdát: vždyť sám náš Pán byl nazván žrácem a pijákem vína a přišel k hříšníkům, přišel jim nabídnout spásu, ne je potrestat podle platných regulí. Jako "pokolení zmijí" zato proklel ty, kdo děkují Bohu, že jsou na rozdíl od ostatních dobří (dodejme, že farizejevé opravdu přesně dodržovali literu všech přikázání a předpisů) - a kdo tedy začínají i končí soudem nad jinými, snahou napravit třeba násilím jejich morální a věroučný profil. Vůbec přece nejde o nahodilý konflikt historického Ježíše s neméně historickou skupinou puritánských kazatelů, nýbrž o zásadní otázku, zda lidé mohou ve jménu Božím vzít věci do svých rukou vlastních a akorigovat i Stvořitelovi "drobné" přehmaty: např. fakt, že nadal člověka svobodnou vůlí.

šina z nich nepochybně patřila policejním dohlížitelům. Přitom je důležité, že žádná omezení (pokud vím, např. nabídka alkoholických nápojů byla naopak spíše neobvykle štědrá) nebylo vysloveno, neřkuli prosazováno sankcemi faktickými či alespoň morálními: v takovém případě bych se byl patrně přidržel papežského verdiktu ze známého vtipu, zda je dovoleno při modlení kouřit resp. se při kouření modlit. Nikoli: výlučně duch společenství určoval, co je vhodné a co nikoli, a každý se rád podroboval, protože tento společný duch byl výsledkem i jeho osobního vkladu. Jiný příklad: Jestliže si dlouhodobé snahy totalitní moci o rozdělení společnosti mohou v některé oblasti připsat opravdový a zdánlivě trvalý úspěch, pak ve vytváření bariér mezi jednotlivými generacemi. Není to ani tak výsledek nějaké mimořádné obratnosti oficiální propagandy (koneckonců přepečlivě pěstované sítě nenávisti rasové, národnostní, náboženské, sociální či antiintelktuální buď vůbec nevzklíčilo nebo hanebně zkomírá), ale spíše přirozený psychologický kolaps společnosti ve slepé uličce, kde navíc vina není rovnoměrně rozdělena. Složitost negativních vazeb a zkratových reakcí je věru takřka nevypočitatelná. Jedni se cítí vinni a kamuflují svou vinu agresivní sebestjistotou, poukazem na nevyhnutelnost nebo úporným nihilismem. Jiní se cítí být poďvedeni obětmi a transcendují svou frustraci v absolutní neodpovědnost, v život sestávající z trvalé výčitky, v (rádoby!) rafinovanou volbu posledních požitků v cele smrti. Střední generace si berou z obojího něco, pokud možno vždycky to horší. A všichni všem vyčítají svou bídu, často měníce postoje a převleky a argumenty, avšak důkladně obinění proti jakékoliv možnosti dorozumění. Tím větším šokem bylo, když stařenky při kytáře prozpěvovaly zbožné, leč velice novodobé písně, a pak po tramském způsobu pokojně tábořily na trávníku, zatímco sotva odrostlé děti se připojily k několika sveřepě patriarchálně vyhlížejícím padesátníkům, aby se až do rána modlily růženec. Když mládež byla obecně přijímána s láskou a v jejích odlišných projevech (od vlasů po preferované hudební rytmy) byl spatřován důvod k radosti a naději, zatímco ona sama s důvěrou a úctou naslouchala těm, jejichž dědictví je i jejím úkolem a jimž vděčí za zprostředkované Radostné zvěsti. Bylo to tak strašlivě nepravděpodobné, že to mohlo být toliko dílem Kristovým. A pro totalitní moc to byla porážka tak strašlivá, že je skoro lépe, jestliže se v dané chvíli může jejího rozsahu na nejvyšš dohadovat.

Vále k "společnému přesahu", k spoluodpovědnosti křesťanů za problémy i vládu pozemské obce, byla na Velehradě demonstrována způsobem natolik explicitním, že předchozí popis událostí není třeba ani komentovat. Pokud jde o formu odhodlaného nekompromisního protestu, již na sebe tento přesah na Velehradě vzal, upozorňovali jsme již, proč ji pokládáme za politicky prozíravou a pro celý národ nanejvýš potřebnou - později se pokusíme vyložit svůj názor, proč je věroučně nezávadná a bytostně křesťanská, proč se zde a nyní stává závazkem svědomí. Jako dva příznačné svorníky figurují zde dvě církevní slavnosti, mezi nimiž se klene více než třetina století, nezměřitelná propast utrpení křesťanů i všeho lidu, ale také slavné vítězství, slavná vítězná svědectví o obrácení mnohých. Na počátku stojí mše ve Svatovítské katedrále, kde český primas arcibiskup Beran jménem církve zdvořile odmítl požehnat vítězné totalitní moci, byl jejími bojůvkami vypískán a vyštván do vnitřní emigrace, která se hned proměnila v policejní intrmaci a o desetiletí později ve skutečný exil. Na konci pak Velehradská pouť, toto svého druhu celonárodní referendum (vždyť mezi časem se z vyprahlého misijního území stal ne-li domov převážně křesťanského lidu, tedy alespoň místo, kde se na křesťanskou zvěst pohlíží s velikou vážností a nadějí), v němž byla oslavena nepřerušovaná věrnost církve a současně důrazně, s velikou hábou odmítnut nárok totalitní moci disponovat nadále osudy této země, těly i dušemi všech jejích obyvatel (zajisté tělům mohou a ještě nějakou dobu budou vládnout čistým násilím, ale i toho jen dočasu). Je ovšem otázkou hlediska, kterou z těchto událostí nazveme koncem a kterou novým počátkem.

Také vztahy Čechů a Slováků doznaly nové kvality již pouhým faktem, že se na Velehradě tak hojně a reprezentativně sešli - za to patří díky především Slovákům, kteří museli opustit své národní území, rezignovat na slavnou pouť v Levoči a dokonce pozapomenout na nacionální osten své vlastní tradice, spojující cyrilometodějskou misi především s Nitrou. Těžko hádat, co si mysleli Slováci, z české strany se mi však zdálo převažovat obdiv: k opravdovosti a neohroženosti jejich víry, k niterné sémknutosti jejich společenství i (last, but not least) k jeho na poměry dokonalé vnější organizaci. Naštěstí a díky Bohu, nepovstaly z tohoto obdivu pocity odcizení a závidění, nýbrž radost z úspěchu téměř vlastního, touha

přimknout se a poučit, víra ve zmnožení darů v obecné jednotě. Bylo by asi nepokorné předpokládat, že i na české straně bylo co obdivovat, čemu se naučit, čím se obohatit - byť koneckonců víme, že jediné opravdové bohatství je Kristus, který se nám dává skrze naše bližní. Ať však již důvody byly jakékoliv, na Velehradě dominoval i vztahu obou našich národů duch lásky. Nikoli smluvní vztah, který pečlivě kalkuluje výhody i nevýhody a je připraven každou slabost partnera využít ke svému prospěchu. Ani "internacionalismus", jehož smysl je v destrukci specifických rysů, ne-li již rovnou v "omezené suverenitě". Nýbrž opravdový, láskyplný bratrský vztah: dokonce se mi zdálo, že na chvíli ustoupily do pozadí i dávné spory a resentimenty na téma práva prvorozenectví (křesťanského, kulturního, národního, politického a nevíjakého ještě), v nichž obě strany mohou operovat tolika pádnými argumenty a spravedlivými výčitkami - ve jménu Kristových slov, že v Nebeském království budou poslední prvními a první posledními. Tomuto láskyplnému "vyjítí si vstříc" našich národů se dostalo i vnějšího výrazu: nejenže se v Liturgii vystřídaly oba jazyky (a z piety k cyrilometodějské tradici i několik staroslověnských vět), ale také skandovaná hesla, náboženské písně i mimomešní modlitby zaznívaly často jedním hlasem a myslím, že se Češi přikláněli k slovenské verzi stejně spontánně (a často stejně neuměle) jako Slováci k české. A tak jediným zaznamenaným projevem nacionální řevnivosti zůstal spor dvou nevěrných pastýřů: olomoucký biskup Vrana se obořil na banskobystrického biskupa Ferance se slovy: "to všechno stejně způsobili ti tví slovenští gardisté". Jestli se totalitní moc a její přísluhovači sami zaplétají do osidel národnostního sváru, který jim po léta byl užitečnou zbraní, mohou se z toho všichni lidé dobré vůle jen radovat. Pro slovenské křesťany jsou pak tato pohrdlivá slova vyznamenáním.

Elementy budoucí strategie

Naše úvahy o čtyřech hlavních politických úkolech dneška je možno pokládat za strategické. V mnoha jiných oblastech by bylo předčasné vytyčovat strategii: vždyť jednak nejsou formulovány ani základní zásady, jendak je dokonale nejisté, v jakých podmínkách a na jaké půdě se bude zápas odehrávat. V této závěrečné kapitole proto hodláme přičinit několik poznámek vlastně jen ke dvěma otázkám, kte-

ré veškerou strategii podmiňují resp. vytvářejí její nezbytný ko-
 rektiv. Zda a proč křesťané mohou, mají nebo dokonce musí vyví-
jet to, co se obvykle označuje slovy "politická aktivita"? A po-
 kud tuto otázku zodpovíme převážně nebo úplně kladně, jak zabezpe-
 čit reálné podmínky pro takovou aktivitu a jak poskytnout účinné
 záruky proti jejímu zneužití, ať již v podobě přílišného zesvětště-
ní a utilitarismu tradičních křesťanských stran, nebo v podobě
mnohem tragičtějších fundamentalistických snah o nastolení teokra-
cie, o pohlcení pozemského státu církví v reálním čase, před jeho
Druhým příchodem.

folián
 Přeskočme notoricky známe biblické motivy a teologické úvahy
 na téma politiky (je to z nouze ctnost: ani jejich přibližná reka-
 pitulace by se do tohoto textu nevměšala, navíc vyzývavě předpo-
 kládám u čtenáře znalosti, kterými já sám zdaleka nedisponuji), po-
 miňme extrémní řešení na obou možných pólech a spokojme se konsta-
 továním, že obecně je pro křesťany politika jen jednou z mnoha ni-
trosvětských možností, jak dostat nebo nedostat svému povolání,
jak rozmnožit nebo promrhávat své hřivny: v žádném ohledu nepředsta-
vuje cestu upřednostněnou, neřku-li už pro všechny závaznou. Jenže
 křesťané si byli skrze slova Kristova i skrze sám fakt Vtělení a
 jeho historický rámec vždycky velmi dobře vědomi významu, pravé chví-
le a pravého místa. Nuže, hic et nunc, v této těžce zkoušené zemi
 (jakož i v zemích jí podobných) a na konci devatenáctého století
 po Kristu, kdy mnozí okolo sebe spatřují poslední znamení apokaly-
 psy a kdy již jen málokdo zůstává slepý vůči příznakům hluboké krize
o celku
v š e c h pozemských institucí a hodnot, přistupují podle mého nej-
houbějšího přesvědčení k celé problematice ještě dva aspekty, které
 jí drammatizují a radikálně omezují počet možných křesťanských od-
 povědí. Je to aspekt legitimity (resp. ilegitivity) a aspekt totality.

o
 Stávající státní moc je bytostně ilegitimní. Nejenže byla na-
 stolena a je udržována násilím, proti všemu právu psanému i přiro-
zenému: ona násilí a znásilňování povýšila na svůj princip, učinila
je svou trvalou devízou. To není banální poukaz na víceméně oprávně-
né definice státu jako organizovaného násilí, které omezuje svobo-
du jedněch, aby ochránilo svobodu jiných nebo prospělo zájmům celku.
 Nikoli, zde máme co činit (snad poprvé v dějinách v takové důsled-
 nosti a precíznosti vypracování) s násilím pro násilí, a mocí se-
bou zpitou, která přestala být prostředkem k dosažení jakýchkoli

jiných cílů kromě vlastního zmnožení a vystupňování. Čirá ilegilita, která si dokonce zakládá na tom, že neslouží a není odpovědna ničemu (pravdě, lidskému společenství, tradici, zákonům, ba ani svým vlastním idejím) že může nejen na počátku, revolučním aktem ale kdykoliv a ze dne na den v naprosté libovůli změnit vše, počasím počínaje a dušemi jednotlivců konče⁺. Přitom nepodávám hypotézu či nepřátelský laděný výklad, nýbrž reprodukuji oficiální doktrinu: téze o třídním boji a jeho zostřování, o diktatuře proletariátu, o upevňování státu, o světové revoluci, o převýchově mas atd., jsou základem noetiky, teorie i praxe této moci. Naopak se obávám, že se církev nechala až příliš fascinovat (a to bohužel a kupodivu platí jednoduše o jejích někdejších ostře antikomunistických stanoviscích i o excesech typu teologie osvobození) zdánlivou průzračností těchto deklarací, zapomínajíc, že jde o pouhou ideologickou kamufláž mnohem primárnější orientace na násilí a zlo. Zhusta se pak stává, že se přistupuje k dialogu za naprosto nerovných podmínek, že se přecenuje význam ideologických posunů a změn důrazu či že se dokonce z možnosti křesťanské reinterpretace jednotlivých tezí vyvozuje možnost spoluzití s principy, které jsou ze své podstaty nepřátelské Bohu i životu.

Stávající státní moc je totalitní v plném smyslu tohoto slova (a zde mají pramalou důležitost jinak pozoruhodné úvahy o post-totalitních systémech spod., neboť se týkají toliko techniky ovládnutí: totalitní nárok zůstává nedotčen a prosazován je možná ještě důmyslněji). To je něco úplně nového. Dějiny znají mnoho krutých a nespravedlivých států. Existovaly a existují různé diktatury vojenské i jiné, tuhé despotie i období bezuzdného teroru dokonce se občas (ale zase ne tak výjimečně a zdaleka ne jen v šerém dávnověku) objevují i státy, které se své přirozené úloze zpronevěřily natolik, že z důvodů národnostních, rasových, náboženských, politických či jiných neváhaly systematicky vyhladit podstatnou část

⁺ V tomto smyslu, jak bylo v poslední době mnohokrát správně poznamenáno, je "reálný socialismus" právoplatným dědicem všech socialistických snah marxistického ražení, jejich opravdovým dovrшитelem: vždyť jeho předchůdci i méně úspěšní souběžci musí ještě klíčovat a cudně zakrývat věc, o kterou běží, snem o získání moci k jednorázové nápravě světa, zatímco on může hrdě hlásat i demonstrovat její reálnou povahu - žádná náprava, nýbrž pouhopouhá moc, důkladně zajištěná ve své permanenci a libovůli (což v daném kontextu znamená totéž jako zlovůli, schopnosti plodit toliko zlo).

svého vlastního obyvatelstva. Pokud jde speciálně o křesťany, nikdy si nečinily valné iluze o spravedlnosti většiny pozemských říší a od svých prvopočátků až podnes se setkávali i s takovými, od nichž museli pro svou víru vytrpět nesčetná příkoří a pronásledování - předlouhé řady mučedníků to viditelně dosvědčují (a podotkněmu, že ne jeden z nich získal palmu a korunu i ve světě nebo přímo na příkaz státu, který se navenek vyhlášoval za křesťanský - stačí si projít seznam našich národních světců). Nechci zde srovnávat míru hrůz a vin do nebe volajících, tvrdím však, že totalitní stát je fenoménem zcela jiného řádu. Sebehorší ze zmiňovaných dějinných útvarů požaduje jistou fyzickou poslušnost, jejíž míra může kolísat, v podstatě je však omezena rámcem toho, co daná kultura pokládá za politickou sféru; zpravidla zakazuje celou řadu vnějších duchovních projevů, popřípadě některé specifické demonstrace loyality přímo nařizuje (kult). "Být pánem nad životem a smrtí" je v těchto útvarech vlastně pouhý eufemismus, který neznamená nic víc a nic méně, než že stát může usmrtit každého, kdo by se takto vymezené poslušnosti vapřel nebo se mu nějak jinak znelíbil. Totalitní stát si oproti tomu (ex definitione) osobuje absolutní vládu nad každým nejprchavějším záchvěvem našeho těla, nad tím nejskrytějším koutkem naší duše. Přitom zcela důsledně popírá existenci čehokoliv, nad čím není možno ustavit tento typ vlády: totalitní moc není ateistická z nějakých nahodilých historických důvodů, např. proto, že kdysi petrifikovala jako "vědecký světový názor" jisté soudobé mylné teorie, nýbrž m u s í takovou logicky být - alespoň pokud se pomocí chemických prostředků nepodaří získat bezpečnou kontrolu nad náboženskými vzněty (stejnou úvahu je ovšem možno provést o vztahu totalitní moci ke kultuře a tvořivé činnosti vůbec, i individualitě jednotlivců vůbec a ke svérázu národů, dokonce i k oblasti lásky a sexuality, kde je bezmezná velkorysost vůči všemu tělesnému a přehlednému kombinována s puritánskou averzí vůči čemukoliv romantickému a transcendentnímu). Protože pak totalitní stát ne-soustřeďuje ve svých rukou jen všechnu p o l i t i c k o u moc, ale je také jediným majetníkem (včetně práva rozhodnout o rozvoji a uplatnění technických prostředků, o distribuci národního jmění zděděného, vytvořeného i teprv vznikajícího), jediným zaměstnavatelem, jediným učitelem (a častěji rušitelem!) všech mezilidských vztahů, rodinou počínaje a národními společenstvími konče), jedi-

ným rozhodčím ve věci "myšlenkových zločinů" (ne náhodou je podle našeho zákoníku řada skutků trestná jen tehdy, je-li provázena "nepřátelstvím ke zřízení", a ne náhodou je v soudní praxi tento "myšlenkový zločin" automaticky a bez dalšího dokazování předpokládán u každého, kdo se nějak vymyká definici totalitní manipulace, kdo není ochoten ji zbožnit), má bohužel praktickou způsobilost uskutečnit svůj absolutní nárok, beze zbytku opanovat tělo i duši svých poddaných. Je tak "pánem nad životem a smrtí" v mnohem doslovnějším a hrozivějším smyslu⁺). Je sice jen jeden Přemožitel smrti, Ježíš Kristus: totalitní moc může usmrcovat své odpárce, nemůže jim však zabránit, aby zůstali věrni svému Pánu, následující Ho v smrti a radující se s Ním ze vzkříšení, z věčného života. Aniž by pochopitelně byla schopna ochránit před smrtí kohokoli ze svých zbožných vůdců či oddaných vykonavatelů - tento nemilý lidský lapsus všelijak obchází, připomínat lidskou smrtelnost je společensky neúnosné a připomínat věk vládců dokonce nebezpečné, ti odcházejí na "zasloužený odpočinek" toliko svržení a trpí nanejvýš "lehkou chřipkou" až do chvíle, kdy je (obvykle s notným zpožděním) oznámeno datum a pořad jejich státního pohřbu. Avšak nad životem totalitní mocí opravdu vládne prakticky v každé minutě, v každém gestu - byť zase jen negativně, vnášeje do něj zlo, které je její podstatnou, a činíc jej tak nežitelným (nebo nesmyslným, což je totéž). Život všech (stejně vládců jako ovládaných) je proměněn v živoření těla i duše v setrvalou agonií, z níž jsou pečlivě vymýceny všechny záblesky radosti a veselí (vždyť by mohly probudit nejstrašnějšího nepřítele totality, vůli k životu nebo dokonce naději) (a na jejímž konci je jen prázdná temnota. Totalitní moc je ale pánem i nad životem těch, kdo se vzeprou a vzdorují, kdo se stanou "disidenty" v jakémkoli smyslu nebo prostě jen tvrdošíjně hájí poslední základy své osobní integrity. Nejde zdaleka jen o hrozbu smrti, žalářování či mučení (moc se těchto prostředků moudře nezříká, je však post-totalitní alespoň v tom smyslu, že jich používá poměrně střídavě, disponuje postupy daleko efektivnějšími a přitom přede světem

⁺) A opět nepřihlašuji se tím k podezřele manicheisticky znějícím názorům, podle nichž je toto století časem Satanova triumfu. Naopak se domnívám, že mezi mocnými tohoto světa byl vždycky s dostatek zlůvile a zálsku požadovat v š e ; nikdy však nebyly k dispozici technické prostředky včetně speciálních technik ovládnutí lidí, které by jim umožnily alespoň přibližné uskutečnění tohoto záměru.

méně spektakulárními): tyhle věci se koneckonců týkají převážně těla⁺⁾. Opravdové nebezpečí asi spočívá v absolutním panství nad každodenností, v onom nesnesitelném tlaku, jaký je myslitelný v tomto a jen tomto režimu. Četní a velice různorodí svědkové (z nichž mnozí dosud odolávají a neměli by tedy být podezírání, že se tak jen snaží omluvit svou slabost) hovoří o tom, že možnost vzdorovat tomuto tlaku je časově limitována, že sebesilnější osobnost dříve či později odejde, zlomí se nebo zahyne. Obávám se, že bez ohledu na účelové příměsi obsahují tyto analýzy značnou dávku pravdy: sebeznešenější čistě lidský motiv musí někdy podlehnout v zápase s totalitní mocí, tím spíše neexistuje nitrosvětská naděje, že tato moc bude poražena a zničena. Teď nemluvíme o lidech věřících: jejich naděje není z tohoto světa a přece se musí o ní rozhoduje v tomto světě a v pozemském životě; bylo jim přislíbeno, že nikdo z nich nebude zkoušen nad své síly; Ježíš Kristus nepřemohl brány pekelné, aby znovu vyrostly, ale aby se na opětovném zápase s nimi

^{+) Byť není žalář jako žalář a např. účinky "převýchovy" spojené s možností téměř libovolného prodlužování trestu tomu, kdo není uznán za převychovaného, kdo tak či onak setrvává ve svém "myšlenkovém zločinu") na lidskou duši, zvláště pokud je její spása zápas osamělý a anonymní, by si asi zasloužily samostatné pojednání. Problém lze snad poněkud přiblížit pomocí následující analogie. Režimy v některých tradičních západoevropských demokraciích a v nejhorší latinskoamerické diktatuře jsou ztělesněním (zajisté kvalitativně velice odlišným) téhož pojmu "politiky", zatímco v totalitních státech představuje slovo "politika" jen stejný sled zvuků, jehož význam je v celku i v jednotlivostech nepřevoditelný na dosavadní lidskou zkušenost s tímto pojmem. Podobně je žalář kdekoli na světě, ať již zde přežívají drastické ranně-novověké praktiky, či se zde aplikují nejnovější pedagogicko-psychologické teorie (ostatně jen Bůh ví, co je humánnější!), více či méně spravedlivým, více či méně přiměřeným pokusem vyjádřit vztah mezi vinou a trestem, zatímco nápravně-výchovný ústav v totalitním státě je čímsi naprosto odlišným - žpři troše škodolibosti bychom jej mohli pokládat nejspíš za ztělesněný ideál tohoto státu, za předobraz budoucí utopie. A připojme k naší analogii ještě jeden člen, který sice málo přispívá k pochopení, zato je však výbornou pomůckou k téměř mechanickému rozlišení. Hranice států jsou někdy jen myšlenými či vyznačenými čarami ve volné přírodě, jindy jsou slaběji či silněji střeženy a ještě jindy se jeví mohutnými opevněními, smysl však zůstává v podstatě tentýž: být jasným vytyčením, popřípadě obraným valem vůči sousedům. Je jen jediný diametrálně odlišný případ a podle něj je možno prakticky bezpečně rozpoznat totalitní stát: když totiž všechna opevnění, všechny hlavně směřují d o v n i t ě, vůči vlastnému obyvatelstvu. Podobnost se žalářem není náhodná a proto ani má poznámka o předobrazu budoucí utopie nebyla tak škodolibá.}

tříbila víra Jeho církve. Oni by měli být (a podle celé řady jiných, neméně věrohodných svědectví také jsou) tou výjimkou a solí země, která je imunní vůči zmrtevujícímu tlaku totalitní moci a která navíc s jistotou (rovnou jiným jistotám víry) ví, že tato moc bude smetena ještě v lidském, pozemském a nitrosvětském (dle mého přesvědčení velice dohledném) čase, že prostor vymezený zlu má charakter "pedagogický" nikoli ontologický.

Aspekt ilegality a totality však neobyčejně závažným způsobem mění situaci, pokud jde o politické chování křesťanů. Z proslulé, navíc v odpověď na zjevně provokativní otázku vyslovené Ježíšovy věty "dávejte císaři, co je císařovo, a co je Božího, Bohu" bývá mnohými s oblibou citována, komentována i zneužívána její první polovina - taktně se zamlčuje jak celkový pohrdavý tón (vždyť císaři se zde spíše v r a c í než přiznává jeho pyšná sebezobrazení a bezcenné zlato tohoto světa), tak rozsah závazku, obsaženého v druhé části věty (vždyť jestli se žárlivý Bůh Izraele, jenž zde ve svém Synu promlouvá, něčím na první pohled vyděluje ze zmeti nejružnějších bohů a bůžků, pak právě jedinností svého Božství a svým absolutním nárokem na celého člověka). Nicméně věrní zůstaňme Ježíšovým slovům a nezpochybněme ani jejich církevní a církví uznané výklady, byť by byly nemnoze založeny na anachronické záměně se zcela odlišným typem "státu": dávejme císaři, co je císařovo! Chytačka je v tom, že "Císařovo" ve smyslu totalitní moci zde a nyní není nic: právě proto, že nerozdílně požaduje v š e c h n o , tělo i duši (aspekt totality) a že svůj nárok vznáší výlučně ze zlovolných úmyslů, ke škodě všeho lidského pokolení (aspekt ilegality - jde o vládu zjevně netoliko nepomazanou, ale i Bohem i viditelnou církví prokletou). Což podle mého názoru znamená, že křesťané nejsou totalitní moci ničím povinni a že nesmiřitelné stanovisko vůči ní není v rozporu s jejich úctou k vrchnosti a přirozeným řádům světa (těžko se ovšem mohou chovat podle někdejších papežských encyklik, morálně správných, nicméně nerealistických a do jisté míry "zásvětnických": jestliže jsou jejich životy již jednou vydány v plen této moci, nemohou se vyvarovat kontaktů s ní, byť to byly jen kontakty vězně a žaláříka, a neměli by se zříkat ani poznání a rozlišování jejich praktik, byť jen ve jménu boje proti ní). Vidím však i důsledky mnohem naléhavější, než je toto pouze negativní vymezení. Je psáno, že kdo chce svůj život (a platí to nepochybně stejně pro život

časný jako věčný) zachránit, ztratí jej: touha dojít naplnění ve světských radostech je stejně málo křesťanské jako výlučná orientace na vlastní spásu. Proto také křesťané v celých svých dějinách i nyní trpělivě a trpně snášejí nejedno pronásledování, nejednu zpupnost, věříce, že svým svědectvím a utrpením prostředkují jiným světlo naděje, rozsévají pokoj Našeho Pána. Je však také psáno (a jsou to dvě příkázání nejhlavnější), že hned po Bohu máme milovat svého bližního: že cokoli jsme učinili jednomu z těchto maličkých, učinili jsme i našemu Pánu - a cokoli jsme neučinili a odepřeli neučinili jsme a odepřeli i našemu Pánu. Nastaví-li někdo po políčku druhou tvář, následuje Ježíše Krista. Odvrátí-li někdo svou tvář i pohled, když jsou týráni sirotci a vdovy, když je rušena spravedlnost, když bližní hyne, bude proklet i on, nejenom pachatelé těchto činů - neboť v takovém případě bylo na místě pozvednout ne Kristův pokoj, ale jeho meč, svolávat Boží hněv a podle lidských sil přispět na pomoc. Totalitní moc hubí těla i duše, neznajíc výjimky ani pardo- nu, na rozdíl od jiných historických vlád není pouhým svodem ke hří- chu a zkouškou lidské svobody, nýbrž popřením této svobody a vlá- dou smrti. Je-li nám ve jménu identity svobodných tvorů Božích a pro vlastní spásu d o v o l e n o odmítat všechny nároky totalit- ní moci a zaujímat vůči ní zcela nekonformní postoj, pak je nám ve jménu následování Krista, ve jménu lásky k bližnímu p ř i k á z á - n o vést proti ní nesmiřitelný zápas. Zajisté je naše církev církví (katolickou (obecnou) a tedy schopnou pochopit, tolerovat a plod- ně sloučit nejrozličnější formy tohoto zápasu, od momentálně bláho- vého úmyslu udeřit pod znamením kříže přes strategicky bláhový úmysl rozvíjet své síly v rutinně kultu a bezpečí ghetta až po všeobecně bláhový úmysl spolehnout se na otevřený dialog, na sílu pravdy. Osobně doufám, že jako byla vždy katolická církev stvrzována právě odmítnutím herezí (nezapomínejme, že až na řídké výjimky vyjadřuje hereze nějakou oprávněnou složku posvátného učení - jejich hlavní chyba bývá v tom ekyb, že zabíjejí pravdu, agresivně si osobující její majtenictví a redukuje ji do definitivní, ztrnulé podoby) ve jménu plurality a směřování k životu, bude i ve vztahu k politické- mu angažmá křesťanů v současném světě nalezena formule, která na jed- né straně stanoví z á v a z e k nekompromisně čelit totalitní moci a nepodléhat jejím záłudům ani šalebným ideám, na druhé straně doká- že (zajisté k tomu bude zapotřebí pomoci Ducha Svatého) regulovat

přílišnou horlivost všech výše zmíněných bláhovostí i bláznovství a proměnit je ve vhodnou chvíli v jednotejný čin, kterým bude zaháněna moudrost tohoto světa. Nebude tak ovšem nastolen ráj na zemi (kolik takových slibů již padlo, počínaje hadovým "budete jako bohové" a Pokušitelovým "proměním toto kamení v chléb" - a kolik ďábelstev přineslo světu každé jejich přijetí), který přísluší výhradně Kristovu Druhému příchodu, ale pouze navrácení normálních lidských podmínek a normálního chodu dějin spásy, kdy se vedle vy-
pjatých "hrdinských ctností" dostane spravedlivého místa též plo-
dům poctivé lidské práce ("drobné práce", jak se praví v jiném kon-
textu) a vytrvalé služby Bohu. Vždyť snad není třeba připomínat, že
radostí Křesťanů je Kristův pokoj, láskyplná služba Bohu u bližní-
mu, ne "svatá válka" a křížové výpravy (i touha po mučednictví mů-
že být velice dobře jen sebevražedným zoufalstvím a tedy jedním z
nejtěžších hříchů) - neměly by se však ani zapomínat, že pokud k
tomu byli křesťané v dějinách dohnáni, bojovali, umírali nadmíru
dobře a účinně, a že se zle klame ten, kdo v současném Božím lidu
vidí jen ochablého a odumírajícího dědice někdejší slávy církve⁺⁾.
Jsem přesvědčen, že cesta k takové formuli byla otevřena, ba že po
ní bylo notně pokročeno před volbou současného papeže a jeho počíná-
ním si v úřadě: zajisté také díky jeho zkušenostem s utrpením círk-
ve i lidu pod totalitním režimem a díky zásluhám jeho některých
(zdaleka ne jen bezprostředních) slavných předchůdců. Myslím, že
tímto pontifikátem se ruku v ruce se zdůrazněním antitotalitní for-
mule otevírá i možnost návratu církve ke svému pravému poslání: jak
ve smyslu nápravy staletého selhávání a nedostatečnosti tváří v
tvář světa, o kterou usiloval a jejíž základy položil II. Vatikán-
ský koncil, tak ve smyslu překonání permanentní destrukce, za níž
mnozí zaměnili reformy koncilu, a opravdového agiornamenta, totiž
vykročení vstříc světu, j a k ý j e a j a k ý j e K r i s t e m

^{+) Když jsme již osou svých úvah učinili Velehrad, neodpustíme si ještě jeden bonmot, tentokrát z paralelně probíhajících jednání Cesaroli - Klusák. Dva dny před poutí dr. Klusák ironicky navrhl (parafrázoval tím, ať vědomky či nevědomky, někdejší Stalinovu otázku, kolik má ten Vatikán divizí) kardinálu Cesarolimu: "Vy jste sice generál, ale nemáte armádu a nemůžete proto..." Na slavnostním obědě po pouti se Cesaroli této poznámce vrátil: "Mýlil jste se pana ministře, já sice nejsem generál, jen obyčejný kardinál - ale armáda by t u byla!"}

p o ž a d o v á n, nikoli v jeho chimérické podobě, kterou kdysi vytvořili (a dlouhodobě tvrdě diktovali) levicovní intelektuálové a kterou někteří koncilovní a pokoncilní teologové škarohlídsky přijali za svou, ba za navěky danou. Když se na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let levicová iluze hroutila, když na všech náměstích světa namísto volání "Bůh je mrtev" začaly zaznívat prosby zástupů (arciže často zmatené a tedy snadno zneužitelné) o návrat Boha a k Bohu, o lásku a naději v Ježíše Krista, o návrat k řádu stvoření za moudrého učitelského působení církve, zaslepila některé z těchto teologů pýcha na vlastního ducha natolik, že ve velikém Božím daru touhy po obecném obrácení spatřují osobní pohanu a prostě jej odmítají vzít na vědomí. Činí-li tak teologové a kněží západní Evropy, resp. misionáři vychovaní na jejích "univerzitách" šedesátých let (zde je ovšem odpovědnost mnohem větší, neboť semeno lži může v třetím světě přinést netušené zhoubné plody), je to asi nezbytný důsledek někdejšího totálního zmatení myslí: dokonce je otázkou, zda v jednotlivých případech není zatvrzelá obhajoba bludných představ poctivějším hledáním Krista než konjunkturální, příliš povrchní přitakání změněné dobové atmosféře. Avšak i u nás a právě v řadách těch, kdo tolik vytrpěli a kdo po desetiletí skládali všechnu svou naději v obnovenou zjevnost Boží Slávy, se najednou množí (kupodivu se to týká jak "progresistů", tak těch "konzervativců", kteří kdysi jen s největším sebezapřením přijali koncilní změny a nyní se cítí maličko podvedeni, nechtějí být vytrženi ze své nově nabyté jistoty a vystavit se rizikům otevřenosti), kteří s nedůvěrou (někdy téměř sektářskou žárlivostí) sledují vzmach a znovuzkříšení církve, pro něž se stalo "dobrým tónem" permanentně kritizovat každý počin učitelského úřadu a pro něž masové projevy oddanosti papeži jsou jen intelektuálním "faux pas" - vždyť se přece tento papež obrací na všelijaké hříšníky a přivandrovalce, netakticky a pramálo sofistickovaně se snaží vrátit církvi řád a poslušnost, zapírá svou teologicko-filosofickou erudici a pohoršlivě opakuje, že dobré je dobré a zlé zlé. To všechno zde jistě již bylo (Ježíš před farizeji, sv. Pavel na areopágu), nebuďme ale na tyto muže a ženy dvacátého století nespravedliví (modleme se za ně raději a kdo má odvahu se rouhat, nechť se ptá Boha proč je zkoušel nad jejich síly, kdy nad jeho spravedlností opět převáží jeho milosrdenství?). Neboť jejich případ je vskutku politováníhodný a tragický,

oni se za svou vytrvalou věrnost a často nezměřitelné utrpení nejenže nedočkali žádné viditelné odměny (špatný křesťan, kdo s tím počítá!), nýbrž museli zaplatit trojí krutou daň. Pro svou věrnost, která vzhledem k míře utrpení musela být absolutní a nesměla se nechat ukolébat lacinými nadějemi tohoto světa, často vůbec ztratili naději a schopnost radovat se z pozemských darů, ve vytrvalém odporu k přemoci totality se nakonec nechali infikovat jejím zoufalstvím a nihilismem. Protože svou poslušnost ke Kristu museli naplňovat nejen v ostré konfrontaci se svtěskou mocí, ale téměř vždy opuštění respektive někdy výslovně zrazení neprozřetelnou respektive nevhodnou církevní autoritou, staly se neposlušnost a kritický odstup vůči této autoritě předmínkou jejich křesťanské věrohodnosti, později však bohužel také kamenem úrazu, neboť jednou uskutečněné odmítnutí autority, byť proběhlo z motivů sebeušlechtlejších a sebekornějších, je psychologicky velmi nesnadné zvrátit. Konečně velice přirozeně lidské a křesťanské motivy vedly k tomu, že téměř zdecimovaná zdejší církev shlížela s nadějí ke všem skutečným i domnělým duchovním výdobytům formálně svobodných církví na Západě, aniž by byla schopna rozlišit zrno od plev, a že se tedy mnozí ani po vůlbě polského papeže, již katolická církev dala viditelně přednost svobodě trpět pro Krista a hájit řád Božího stvoření před svobodou bez hranic a omezení, nedokázali vymanit z pocitů provincialismu, nedokázali pochopit, že se orientují na nadále již málo významnou a hlavně neslibnou menšinu v církvi, že hlavní zdroje katolické obnovy byly shledány právě v nich trpících, chudých (jak doslovně tak ve smyslu viditelných duchovních možností - Kristus však blahoslaví chudé duchem, blahoslaví opravdovost srdce oproti vší spektakularitě) a vůbec doposud posledních, že znamínka metropole a provincie, pramene a následného toku doznala radikální změny. Opakuji, modleme se za tyto své bratry - vždyť navíc i za nás přinesli svou oběť, - aby se jim dostalo brzkého prozření, aby jejich srdce byla svlažena rosou nové naděje. Koneckonců je však církev církví živých, ne mrtvých, ona musí především povolávat hříšníky a hlásat jim radostnou zvěst, ne léčit kornatění srdce a útlum rozumu: proto je dobře, že papež činí, co činí, že povolává nešťastné a nabízí zbloudilému světu řád a lék - aniž by se příliš ptal, zda nechutná hořce či zda nevoní nelibě některým vybroušeným intelektuálním nosům (a jestliže nám učení teologové dokáží, že ta či ona jeho práce ruší Sobotu, tím hůře pro Sobotu a tím lépe pro člověka). My chceme být papeži bezvýhradně poslušni nejen pro autoritu

o et. h. m.
církev!

jeho úřadu (může dokonce přijít či znovu přijít chvíle), kdy se autoritě tohoto úřadu budeme muset alespoň v některých bodech vzepřít - vždyť čas těžkých zkoušek není ani zdaleka za námi), ale protože jeho úsilí je i naším úsilím, protože jsme v něm rozpoznali služebníka, který věrně naplňuje nové vanutí Ducha Svatého, chceme být poslušni i tam (to "i" by bylo zajisté zbytečné, kdyby od Abrahámovy oběti neuplynulo tolik vody a význam slova "poslušnost" mezitím nedoznal mnohého zmatení a zatemnění), kde bychom nerozuměli a museli předem potlačit své pochybnosti.

Taková poslušnost je důležitý strategický moment, které se již navíc může vykázat obdivuhodnými praktickými výsledky. Nicméně Řím je daleko, umělými bariérami může od nás být vzdálen ještě víc a navíc se může změnit i tamní momentálně značná míra porozumění pro naše problémy: musíme proto při-nejmenším zkoumat své vlastní možnosti a síly, ne-li se na ně výslovně spolehnout (zajisté nezapomínáme na pomoc Boží, jenže ani ta jen tak prostě "nepadá s nebe", je třeba si ji jistým způsobem zasloužit a hlavně je třeba být ji vůbec schopni přijmout). Emancipace od ničivých vlivů totalitní moci, obrana svobody víry v nejširším slova smyslu ("náboženských svobod" ve světeckém žargonu) je bytostnou úlohou církve, dokonce snad církve chápané předkonciálně jako "církev kleriků". Naopak politický zápas o odstranění totalitní moci, jehož křesťanskou nezbytnost jsme se v předchozím opět snažili dokázat, má a musí být vybojován především laiky: nehodí se a je po právu zapovězeno, aby se "klerici" (postaru "mužové církve") na úkor své služby Bohu angažovali ve sporech o světskou vládu. Potud jasné a vcelku nepochybné téma. Problém je v tom, že v totalitním světě oba tyto zápasy naprosto nerozlišně slývají (zajisté i v kterékoli "normální" polis může mezi nimiž dojít k dočasné "koincidenci zájmů", je to však fakt zcela jiného řádu): každá obhájená svoboda (tedy i svoboda víry) znamená při nejmenším počátek konce totality, zatímco odstranění totalitního režimu (i kdyby jej provedli zapřísáhlí ateisté) je automaticky zárukou rozšíření náboženských svobod.^{*)} Rub nebo líc téže mince je

*) Vatikán si je tohoto problému velmi dobře vědom a vysloužil si od východních propagandistů již nejednu invectivu, protože příkládá jiný metr na rozmanitá politická sdružení kléru kdekoli na světě a jiný na bezprostřední politické důsledky, které nezbytně vyplývají z prosté pastýřské odpovědnosti kléru v totalitních státech.

v tom, že každé čistě "politické" usilování laiků (např. typu křesťansko-demokratické strany či hnutí) je v totalitním státě razantně rozdraceno ještě dřív, než se vůbec započne formovat, ba obvykle již ve chvíli, kdy se dva lidé opováží sdělit si navzájem podobnou myšlenku; naopak každá snaha "kleriků" hájit práva a svobody církve je předem odsouzena k porážce (co horšího: často k zesměšnění a ke vzbuzení pohoršení) bez masové a důrazné podpory laiků, bez toho, že se stane "politikem" natolik závažným, aby před ním v dané chvíli moc musela ustoupit. V praxi tedy pro nejbližší dohlednou dobu (patrně totožnou s trváním totalitní moci) nevidím možnost resp. důvod, jak resp. proč do sebe radikálně oddělit snahy církve o emancipaci a politické usilování křesťanských laiků o změnu systému, která by světu zajistila alespoň minimum obyvatelnosti, např. včetně možnosti žít podle příkazů Evangelia.

Má-li však naše úvaha mít vskutku P o l i t i c k ý smysl, měli bychom si zachovat jistou rozumnou dávku realismu: m.j. na jedné straně nepodceňovat závažnost pozemských překážek, na druhé straně opírat svou naději (neřku-li strategii) také (ne-li především) o pozemské důvody. Nuže: z příčin závažnějších než pozemské (již proto, že Kristus je její hlavou) katolická církev není a nikdy nebude demokratickým, nýbrž ve své podstatě hierarchickým organismem. To s sebou přináší řadu výhod, ale také některá rizika, která v naší současné situaci nabývají zvláštní závažnosti a jimž bychom měli být připraveni čelit. Již jsme řekli a pokusili se dokumentovat, že dokud bude stádo zajedno se svými pastýři (a pastýři zajedno se svým stádem), bude církev pro totalitní moc důstojným odpůrcem a s pomocí Boží i tím kamenem, o který jednou klopýtne. Současně jsme prakticky vyloučili možnost, že by se u nás moc odhodlala zahnat do katakomb, že by se vzdala důležité záruky, kterou jí skýtá alespoň částečná kontrola nad církví (dílem uzurpovaná, dílem víceméně legitimně vzešlá ze složitých historických zápasů mezi světskou a duchovní věcí a mocí - není v kompetenci naší ani tohoto textu rozebírat danou problematiku, naznačme jen, že důsledné oddělení státu a církve je patrně jediným východiskem z excesů, které se již od počátku novověku a ke škodě obou stran kupí v této oblasti, především v důsledku radikálně zaměřeného pojetí "státu"). K této kontrole však m.j. patří i investitura biskupů a jiných důležitých hodnostářů národních církví: bylo by pošetilé zakládat svou strategii

na víře ve fyzickou nesmrtelnost věrných pastýřů (navíc staříčkových a ojedinelých) nebo na předpokladu, že totalitní moc dovolí nahradit je pastýři stejně dobrými (či vůbec někým, kdo si zaslouží označení "pastýř") - momentálně se naše naděje může upínat nanejvýš k tomu, že Vatikán neztratí hlavu a ponechá biskupské stolce raději neobsazené, než by je svěřil náhončím docela jiné moci a zájmů. To ale znamená, že se musíme vbrzku nadít toho (ne-li něčeho horšího), že církevní hierarchie v Československu bude zcela paralyzována a bude existovat jen podle jména. Nechci mechanicky aplikovat staré rčení: "ryba hnije od hlavy" ani tvrdit, že ryba bez hlavy je nevyhnutelně mrtvá, obávám se však, že křesťanští laici sice mohou, mají a musí nést hlavní tíhu zápasu s totalitní mocí, že jsou ale právě jako katolíci již předem poraženi (nebylo řečeno, že spolu s nimi prohrají či zvítězí i klerici, celá církev, věc Boží vůbec), nebudou-li zaštitěni a posilováni patřičnou duchovní autoritou.

Naštěstí katolická církev odpradáвна disponuje ještě jednou pojistkou proti upadnutí místní hierarchie do vleku světské moci, proti zneužití křesťanské poslušnosti ve jménu lokálních a momentálních zájmů (jejich protagonistou může být arcibiskop, od drobného feudála přes císaře až po papeže, pretendujícího na světskou moc nebo jí otročícího). Touto pojistkou jsou - ať již si to uvědomují a hlásí se k tomu či nikoliv - řehole a řeholní společnosti: centrální organizace a poskytnuté výsady jim zaručují značnou míru nezávislosti na místní moci světské i církevní, tradovaný a obvykle i zakotvený typ spirituality je činí odolnějšími vůči dobovým módám a zvrátům, díky přijetí evangelijních rad jsou vysoce akceschopní, méně podléhají světským svodům i zastrahování (účinnost obého není totiž zpravidla dána jen zacílením na jednotlivce, ale především na jeho lidské a materiální vazby s okolím), bývá obtížnější věst mezi ně zvenčí spor a rozkol (všechna tato tvrzení ovšem platí toliko relativně, i řeholníci jsou pouzí lidé s lidskými slabostmi, a ani řeholní život není prost četných specifických úskalí). Ne náhodou bývaly vždy řehole prvním terčem jakýchkoli proticírkevních útoků a ne náhodou bývaly často i poslední baštou, která dlouhými řadami mučedníků (a v některých údobích také bojovníků, vždyť byly i řády rytířské) stvrzovala věrnost Ježíši Kristu a jím založené církvi. Ani totalitní moc v naší zemi nebyla v tomto ohledu výjimkou z pravidla: řehole byly násilně zlikvidovány krátce po jejím nástupu

mimulých desetiletích přežívají a posléze znovuožívají kdesi na okraji zákona, formálně nezrušeny. Fakticky však zakazovány a s větší či menší intenzitou pronásledovány. Tento kříž, odpradáвна vložený na řehole, je však i mocnou posilou jejich evangelizačního působení: ať už si o tom Codex iuris canonici praví cokoliv (ostatně jejich znovu a znovu potvrzované výsady svědčí o tom, že ani církevní právo nemůže tuto skutečnost zcela ignorovat), fakticky řehole vždycky představovaly jakousi druhou, alternativní "paralelní" duchovní autoritu v církvi (rozuměj: především v místních, novodobě řečeno národních církvích): co do významu svého evngelizačního, obnovitelského i obecně kulturotvorného působení pak mohly být často dokonce pokládány za autoritu první. Tento stav, který byl v pokojných dobách často kritizován ~~ž~~ jako zbytečný přepych a zdroj různých kompetenčních sporů, se v čase těžkých zkoušek ukázal být právě onou pojistkou, o které hovoříme výše: totiž poslední pozemskou nadějí nešťastného stáda, které bylo zbaveno svých pastýřů nebo které jeho pastýři svévolně opustili.

Chtěl bych proto uzavřít své poznámky a úvahy apelem na řehole a řeholní společnosti v Československu, zvláště pak apelem na jejich představené (neboť jsem vždycky pokládal za nemravné dovolávat se lidské odpovědnosti jednotlivých členů řádů způsobem, který by mohl vést ke kolizi s jejich poslušností či s jinými řeholními závazky[†]). Jsme si velmi dobře vědomi (v tuto chvíli je třeba specifikovat: určitě mluvím za sebe, snad za valnou většinu křesťanských laiků a také za řadu věřících i nevěřících aktivistů občanského hnutí, která se rozhodla vzdorovat totalitní moci ve jménu spravedlnosti, svobody a lidské důstojnosti) stěží změřitelných obětí a životodárného vkladu utrpení, které řeholní osoby přinesly a stále přinášejí; toto vědomí a solidaritu s nimi jsme veřejně vyjádřili a budeme i na dále vyjadřovat. Chápeme, že řeholníci touží zbavit svou oběť příměsí jakýchkoli pozemských záměrů a zasvětit ji výlučně Kristu, přinést ji na vykoupění vin vlastních i celého lidského rodu. Ještě lépe

[†] Jestliže se někteří řeholníci zúčastnili velehradské a následně šaštínské pouti ve svém řádovém oděvu, tak dlouho jim zakazovaném, se souhlasem svých nadřízených, znamená to radikální průlom do dosavadních praxí a na můj následný apel je tím v podstatě dána pozitivní odpověď. Jestliže tak učinili o své vlastní újmě (a věru bez zásahu jakékoliv "třetí strany"), mělo by se to pro řádové představené sátat přinejmenším důvodem z zamyšlení.

chápeme jejich oprávněnou nedůvěru ke všelikým klaným slovům a slibům, jejich snahu přežít, uchovat si svou identitu a předat slova Evangelia dalším pokolením. Kdyby však úplně a nadlouho triumfovala totalitní moc, zahyne zdejší církev; a zahyne-li zdejší církev, zahynou také všechny řehole, neboť nejsou žádnou výlučnou sektou Svatých posledního soudu, nýbrž tělem těla a krví krve katolické církve, údem těla Kristova. Je zde však ještě závažnější argument než toto "společenství osudů a zájmu". Již brzy může nastat a velmi pravděpodobně nastane okamžik, kdy nebude v této zemi jiné autentické církevní autority než té zprostředkované zahraničním vysíláním, opožděnými vzkazy a pracně pašovanými texty. My věřící laici jsme odhodláni nést tíži zápasu o větší slávu Boží, být věrni Kristu třeba až do těch hrdel - nevídaný vzmach a znovu-vzkříšení církve v naší zemi ukazují, že tato slova nejsou jen prázdnou deklarací. Současně však víme, že tváří v tvář totalitní přemoci nutně podlehneme, přestane-li být církví: totiž společenstvím, řízeným jedinou autoritou, obdařeným příslušnými charismaty a po právu spoléhajícím na aktuální součinnost Ducha Svatého. Proto na řeholích sice s hlubokou lítostí, nicméně se vši naléhavostí a pro Lásku Kristovu musíme požadovat, aby podstoupily další riziko a další oběť. A obávám se, že pro odmítnutí tohoto požadavku (nebo spíše zoufalého výkřiku) nelze dost dobře shledat slušné důvody! Vždyť podle nejhlavnějšího přikázání je bližní v nouzi přednější než všechna ustanovení mojžíšovského zákona, řádové regule a každý jiný lidský zájem - a zde nevolá o pomoc jen jednotlivý bližní, nýbrž celá církev a veškeren lid.

Pro řády kazatelské, školské či zaměřené na obranu a šíření neporušené víry je závazek vzdorovat totalitní ideologii i všem jejím mocenským praktikám dán již jaksi "ex regulla". Ale ani řády zaměřené na sociální služby by se neměly mlčky smiřovat se zvrácenostmi, produkovánými v této sféře novou totalitní utopií (jistě lze všechno interpretovat jako Boží trest a pohoršení jsou nutná, běda však tomu, skrze koho pohoršení vzhází - a běda také tomu, kdo omlouvá pohoršení jako projev Boží vůle!). Stejně jako řády čistě kontemplativní, jejichž význam pro řádný chod světa i dějin spásy nijak nepodceňujeme, by se měly držet Ježíšova "kdo mě vyzná před lidmi, toho já vyznám před Bohem" a nezamlčovat intenci svých modliteb jen proto, že směřují proti záměrům totalitní moci

nebo se týkají jejich obětí. Od nikoho z řeholních bratří a sester nepožadujeme, aby vzal do rukou meč (bude-li třeba a jakože bude třeba, obstaráme tohleto jednou sami), aby se jakkoli zpronevěřili své spiritualitě a svým slibům. Potřebujeme však pomoc, potřebujeme duchovní autoritu, která by nás v odporu proti totalitní moci sjednocovala a která by našemu boji dodávala posvěcení křesťanské nevyhnutelnosti.

Tento boj bude nakonec stejně vybojován, nezanikne-li lidstvo (což je možné) nebo nepodaří-li se od základu zničit hlavní lidské instinkty (což je velmi nepravděpodobné), nezůstane z totalitní moci brzy víc než pouhá chmurná a zahanbující epizoda historie. Mají-li však křesťané být věrni svému poslání, mají-li zůstat solí země, neměl by tento proces proběhnout jako jim vzdálený, za jejich blahovolné defetistické neutrality, nýbrž měl by být plodem jejich srdcí a dílem jejich rukou. Nezapomínejme ostatně, že svět byl prozatím vykoupen toliko v naději a ve shodě, že dějiny spásy nevyplývají ani katastrofální selhání a odmítnutí Boha. ?

(červenec - září 1985)